

Využívání digitálních technologií v seniorském věku

Veronika Němcová

Bakalářská práce
2019



Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2018/2019

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Veronika Němcová**
Osobní číslo: **H16036**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Andragogika v profilaci na řízení lidských zdrojů v neziskové sféře**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Využívání digitálních technologií v seniorském věku**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti stáří, volného času a edukace seniorů v rámci komunikačních a informačních technologií.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvalitativního výzkumu formou rozhovoru.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu a jejich shrnutí.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

BENEŠOVÁ, Dana. Gerontagogika: vybrané kapitoly. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2014. ISBN 978-80-7452-039-6.

CHROMÝ, Jan. Komunikace, média, vzdělávání, kultura. Praha: Extrasystem Praha, 2014. Didaktika, pedagogika. ISBN 978-80-87570-19-7.

JANIŠ, Kamil a Jitka SKOPALOVÁ. Volný čas seniorů. Praha: Grada, 2016. Pedagogika. ISBN 978-80-247-5535-9.

ONDRÁKOVÁ, Jana. Vzdělávání seniorů a jeho specifika. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012. ISBN 978-80-7465-038-3.

TOMCZYK, Łukasz. Vzdělávání seniorů v oblasti nových médií. Praha: Asociace institucí vzdělávání dospělých ČR, 2015. ISBN 978-80-904531-9-7.

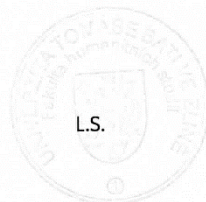
Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Tomáš Karger, Ph.D.**
Centrum výzkumu FHS

Datum zadání bakalářské práce: **19. prosince 2018**

Termín odevzdání bakalářské práce: **26. dubna 2019**

Ve Zlíně dne 19. prosince 2018

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka



Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval.
V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělčně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídí k vyšší výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce předkládá téma neustálého šíření digitálních technologií a to, jak se s tímto jevem vypořádává ta nejstarší kategorie – senioři. Teoretická část je rozdělená do několika kapitol, kde se snažím definovat klíčové pojmy, jako obecnou charakteristiku seniora a stáří, možnosti vzdělávání v seniorském věku, počítačovou gramotnost a obecný vztah seniorů k digitálním technologiím. Na teoretickou část navazuje praktická část, kde autor pomocí kvalitativního výzkumu a metodou rozhovorů se seniory, interpretuje data a tím vyjadřuje, jak senioři digitální technologie využívají, nakolik je to činní samostatnými, jaké jsou jejich motivace či překážky k používání a hodnotí celkový přístup seniorů k digitálním technologiím.

Klíčová slova: senior, stáří, vzdělávání seniorů, počítačová gramotnost, senioři ve vztahu k digitálním technologiím

ABSTRACT

This bachelor thesis presents the topic on the continuous spread of digital technologies and how the oldest category – seniors – handle this phenomenon. The theoretical section is divided into several chapters, where I try to define key terms such as the general characteristics of seniors and old age, the possibilities of education at a senior age, computer literacy and the general relationship of seniors to digital technologies. The theoretical section is followed by the practical section, where the author uses qualitative research and the method of interviews with seniors, interprets the data and thus expresses how seniors use digital technologies, how independent they are, what are their motivations or barriers to use, and evaluate the overall attitude of seniors to digital technologies.

Keywords: senior, old age, education of seniors, computer literacy, seniors in relation to digital technologies

Chtěla bych poděkovat tímto způsobem za vedení mé bakalářské práce svému vedoucímu Mgr. Tomášovi Kargerovi, Ph.D. za neustálou podporu a zpětnou vazbu při zpracovávání této práce.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

1	ÚVOD	9
I	TEORETICKÁ ČÁST	11
2	STÁŘÍ	12
2.1	VYMEZENÍ POJMU STÁŘÍ A SENIOR	12
2.2	FYZICKÉ ZMĚNY VE STÁŘÍ	14
2.3	PSYCHICKÉ ZMĚNY VE STÁŘÍ.....	16
2.4	DEMOGRAFICKÉ STÁRNUTÍ POPULACE	16
3	VOLNÝ ČAS SENIORŮ	19
4	PEDAGOGIKA, ANDRAGOGIKA A GERONTAGOGIKA	22
4.1	VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ	23
4.1.1	Bariéry ve vzdělávání.....	24
4.1.2	Možnosti vzdělávání seniorů.....	25
5	INFORMAČNÍ SPOLEČNOST	28
5.1	DIGITÁLNÍ GRAMOTNOST	29
5.2	DIGITÁLNÍ TECHNOLOGIE	31
5.3	MÉDIA.....	31
5.3.1	Typy médií	32
5.4	SENIORI VE VZTAHU K DIGITÁLNÍM TECHNOLOGIÍM	33
II	PRAKTICKÁ ČÁST	37
6	METODOLOGIE VÝZKUMU	38
6.1	POPIS KVALITATIVNÍHO VÝZKUMU	38
6.2	CÍL VÝZKUMU A STANOVENÍ VÝZKUMNÝCH OTÁZEK	39
6.3	SBĚR DAT	40
6.4	VÝZKUMNÝ SOUBOR	41
6.5	ZPRACOVÁNÍ DAT.....	42
6.5.1	Vybavení digitálními technologiemi	45
6.5.2	Využití digitálních technologií.....	47
6.5.3	Autonomie.....	51
6.5.4	Motivace k používání a dalšímu rozvoji	52
6.5.5	Překážky používání a dalšího rozvoje.....	53
7	SHRNUTÍ	59
8	DOPORUČENÍ PRO PRAXI	63
9	ZÁVĚR	64
10	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	65
11	SEZNAM OBRÁZKŮ	71
12	SEZNAM PŘÍLOH	73

ÚVOD

Svět se neustále vyvíjí, tomu nezabráníme. Největším rozmachem v 21. století je dynamický vývoj digitálních technologií. Čím dál více se s nimi setkáváme v každodenním životě. Mnoho činností, které jsme byli zvyklí vykonávat „ručně“, nyní děláme online a zároveň se tím učíme nové dovednosti, což pro mladé lidi, kteří již od dětství žijí v tomto digitálním světě, nečiní nijak zvlášť velký problém. Je tu ovšem jedna velká skupina lidí, pro které tyto zásadní změny znamenají potíže a tou skupinou je generace seniorů. Jen málokdo bere ohled na seniory, při zavádění dnešních vymožeností, proto je tak důležité se tímto tématem zabývat v této kategorii. Již se bere automaticky, že člověk je v digitální sféře uživatelsky schopný. Hodně také záleží na přístupu seniora k médiím a ochotu se ve stáří učit něco nového. Pro někoho může být vzdělávání v tomto směru zpestřením života a pro druhého přítež, která znevýhodňuje postavení starších lidí. Již skoro v každém zaměstnání potřebuje člověk mít alespoň uživatelskou znalost práce na počítači, což lidem staršího věku může bránit sehnat si přijatelné zaměstnání.

V současné době máme různé organizace, které se specializují na edukaci seniorů v oblasti informačních technologií a umožňují jim začlenit se do současného stylu života a podat jim pomocnou ruku při řešení jejich každodenních situací. Bohužel ne každý senior má ve svém bydlišti tyto služby nebo o nich není informován.

Bakalářská práce se zaměřuje na různé úrovně schopností seniorů v digitálních technologiích. Práce je rozdělena na dvě části a to na teoretickou a praktickou. V teoretické části práce definuje následující pojmy, které jsou charakteristické pro toto téma: senior, fyzické a psychické změny ve stáří, vzdělávání seniorů, digitální gramotnost, digitální technologie a vztah seniorů k digitálním technologiím. V empirické části práce analyzuje data získaná z kvalitativního výzkumu.

Teoretickou řešerší byla jako nejlepší analytická metoda ustanovena varianta kvalitativního výzkumu, který byl prováděn pomocí hloubkového polostrukturovaného rozhovoru v přirozeném prostředí respondentů. Hlavním cílem je zjištění přístupu seniorů k digitálním technologiím, jak moc ovlivňují jejich životy. Otázky se zaměřovaly na technologie, které seniory používají v běžném životě, využívání těchto technologií, motivaci k využívání technologií, autonomii a přístup ke vzdělávání v tomto směru. Všichni seniory byli ujisti o anonymitě tohoto rozhovoru a též každý senior vyjádřil souhlas s nahráváním rozhovoru.

Práce je prospěšná v tom, že objasňuje, jaký mají senioři celkový přístup k využívání digitálních technologií. Jako jediní zažili svět bez těchto vymožeností, takže mohou vyjádřit přínosy i negativa těchto digitálních technologií. Senioři dostávají málo příležitostí se o informačních technologiích s někým pobavit, kdo by je vyslechl nebo jim poradil, takže rozhovory měly atmosféru příjemného posezení a mnohdy i cenných rad pro seniory.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 STÁŘÍ

Stáří je nevyhnutelnou a poslední etapou našeho života a pro většinu lidí i tou nejobávanější fází. Je výsledkem fyzických a psychickým změn v lidském organismu, které vystupují na povrch jak ve vzhledu, tak v chování jedince. V této kapitole se pokusím definovat podrobněji pojem senior a s tím související fyzické a psychické změny v této části života. Také se zaměřím na statistiku obyvatelstva v důchodovém věku v ČR.

1.1 Vymezení pojmu stáří a senior

„Každý člověk stárne. Toto elementární tvrzení je všeobecně známé a uznávané. Ostatně lidé říkávají, že stárnutí a stáří, stejně jako smrt, jsou jedinou spravedlivou jistotou, kterou máme“ (Haškovcová, 2010).

S definicí stáří se nejčastěji setkáme v knihách vývojové psychologie. Stáří je zde chápáno jako souhrnný proces, na který působí řada vnějších a vnitřních faktorů. Probíhá neustále od narození až do smrti. Rychlost stárnutí organismu je u každého individuální, nejčastěji se setkáváme s pojmy kalendářní věk, který je u každého stejný a s věkem biologickým, jenž nemusí být shodný s kalendářním a je ovlivněn genetikou a řadou psychických a sociálních změn (Čížková a kol., 2003). Nikde nenajdeme ustanovenou věkovou hranici pro stáří, ale většinou se uvádí věk 65 +. Převážně označujeme starým člověkem toho, který již není ekonomicky aktivní a vstoupil do starobního důchodu (Janiš, Skopalová, 2016). Stáří jde charakterizovat z různých hledisek, Špatenková a Smejkalová (2015) kategorizují stádia následovně:

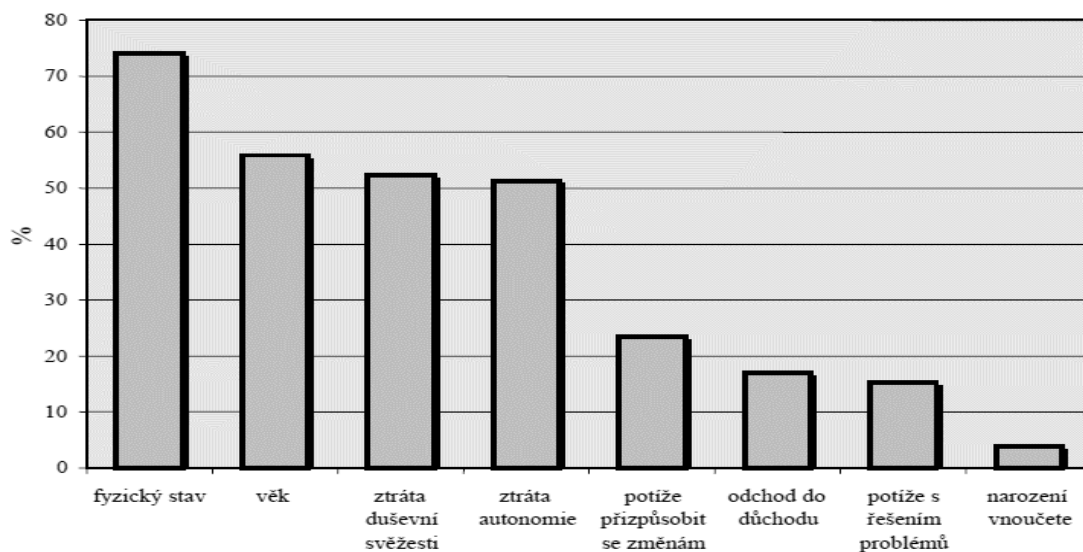
50-60 let	období přípravy na stárnutí
60-73 let	rané stáří
75-90 let	ustálené stáří
90+	období kmetství

Člověk je výjimečný se svojí přítomnou etapou stáří v souvislosti s ostatními živočichy, protože žije i mnoho let po ztrátě své reprodukční funkce, což se týká zejména ženského pohlaví. Proto bychom se měli zaměřit na staré lidi nejen ze zdravotního a sociálního hlediska, ale i volnočasového (Janiš, Skopalová, 2016).

Důležitou otázkou také je, za jakých okolností vnímá společnost člověka jako starého. Podle empirického výzkumu Vodičkové a Rabušice (2003), vyšlo najevo, že čeští respondenti

z více než 70% nejčastěji volili jako poznávací znak fyzický zdravotní stav. Na druhém místě se umístil věk a postupně následovaly tyto znaky: ztráta duševní svěžesti, ztráta autonomie, potíže přizpůsobit se změnám, odchod do důchodu, potíže s řešením problémů a jako posledním aspektem bylo narození vnoučete. Z posloupností odpovědí vyplívá, že za starého člověka je považován ten, kdo nato vypadá a ten, kdo se nevyznačuje dobrým zdravotním stavem.

Graf 1 – Faktory, které určují, že vnímáme člověka jako starého



Zdroj: Vidovičová, Rabušic (2003)

Podle Haškovcové (2010) by lidé žijící v dnešní době, měli být nadmíru spokojení, protože se jim vyplnily sny z předchozích generací a to žít co nejdéle. Jenže společnost nikdy nebude vyrovnaná s délkou života a neustále bude toužit po prodloužení. Podle expertů se stáří ještě může o něco zvýšit na 120 -130 let, ale i věk má své hranice a vždy musíme uvolnit místo těm, kteří přijdou po nás.

Napsat přesnou charakteristiku seniora je téměř nemožné. V české republice užíváme termíny jako „důchodce“, „senior“ či například zjemněné formy jako „dědeček“ a „babička“ a to i tehdy, když nejsme pokrevně příbuzní (Janiš, Skopalová, 2016). Pojem senior není v naší legislativě nijak ustanovený. Český statistický úřad upozorňuje, že výraz senior spadá pouze pod kategorii sociologickou. Jednotná definice podle věku seniora se ve světě nevyskytuje, to poukazuje nato, že věk není jediný znak pro zařazení osoby do kategorie senior. Pojem senior je upřednostňován jako citově neutrální, ale v běžné praxi není lidmi vnímán jako

nezaujaty či navíc mající pozitivní vyjádření jako například na pracovním trhu – senior manager (Špatenková, Smékalová, 2015). Podle výzkumů si nejvíce procent lidí, přeje být osloveno jako „dříve narozený občan“ či „důchodce“, přičemž označení „pokročilého věku“ nebo „starší člověk“ volilo nejméně lidí. Měli bychom tedy respektovat přání člověka, kterou formou si přeje být osloven (Ian Stuart-Hamilton, 1999).

„Podíváme-li se do minulosti tak zjistíme, že staří lidé byli pojmenováni dosti nelichotivě. Kdysi stařena a stařec, někdy bába a dědek. V odborné literatuře 70. let minulého století se nejčastěji setkáme s označením geron (z řeckého geron = stařec), případně geront. Ve stejné době se ustálil též pojem - „přestárlí občané“ (Haškovcová, 2010).

Podle výzkumu Saka a Kolerásové (2012) s názvem: Co se vám vybaví, když se řekne „senior“? Na prvním místě s 39% si lidé vybaví starého člověka. Na místě druhém s 36% se umístilo označení důchodce a penzista a na třetím místě s 9% se umístil pojem dědeček, babička, rodiče, prarodiče. Zdravotní stav zvolilo 6 % populace. Z průzkumu vyplývá, že lidé si nejčastěji totožnost seniora spojují s člověkem po 60ti letech, dále s ekonomickou neaktivitou, zastávání role prarodiče a výskytu zdravotních problémů.

Tabulka 1: Co se vám vybaví, když se řekne senior?

39%	Starý, starší člověk
36%	Důchodce (penzista), důchod
9%	Babička, dědeček, rodiče, prarodiče
6%	Zdravotní problémy

Identita seniora se neustále mění s vývojem naší společnosti. Je na každém z nás, jaké hodnotící znaky přiřadíme k pojmu senior, ale vždy tato životní fáze bude i tou poslední (Sak, Kolesárová, 2012).

1.2 Fyzické změny ve stáří

Ve stáří se nám nemění pouze oslovení, ale probíhá u nás daleko více přeměn a jednou z nich jsou tělesné projevy, na základě kterých se mladší generace odlišuje od starší. Tyto proměny

fyzického rázu jsou velice individuální. Jelikož dochází k prodlužování lidského věku, tak mladší generace stárnou pomaleji, než tomu bylo za našich předků (Benešová, 2014).

Zhoršuje se především zrak a to schopnost zaostření, důvodem je začínající ztráta pružnosti čočky. Možným řešením je užívat náležitě brýle či dlouhodobé operační východisko. Co se také u zraku mění je zhoršené vidění za šera a v noci, percepce světla a reakce přizpůsobení na nižší hladinu osvětlení (Špaténková, Smékalová, 2015).

U sluchu je nejčastější problém s nedoslýchavostí starších lidí = presbyakuze. Vzniká celkové zhoršení vnímání vysokých tónů, poškozují se transfer zvuku kvůli chorobným změnám na kostech středního ucha. Někteří mohou trpět na „pískání“ v uších (Janiš, Skopalová, 2016).

Nejtypičtějším znakem změn ve stáří u pohybového systému je snižování výšky těla. Dále se zmenšuje hmotnost svalů a menší se svalová síla. Pohybová aktivita se snižuje, staří lidé jsou více náchylní na zlomeniny kvůli řídnutí kostí. Kvůli křivení páteře se člověk více hrbí, což je vyvolané hlavně atrofií meziobratlových plotének a slábnutím kosterních svalů (Klevetová, Dlabalová, 2008).

V nervovém systému dochází ke snižování počtu neuronů. Lidský mozek ztrácí v průběhu stáří až 15% své hmotnosti, což značně ovlivňuje lidskou psychiku. Jednou z příčin proč se tomu tak děje, je snížení přívodu krve, která mozek vyživuje, což vede k tomu, že se neuronům nedostává kyslík a proto zanikají (Ian Stuart-Hamilton, 1999).

Důležitým bodem je i tělesná teplota u gerontů, jejich termoregulace je snižená, reagují na chlad mnohem citlivěji než ostatní lidé a těžce se adaptují na měnící se klimatické podmínky. Ve dnech největšího vedra je zaznamenávána největší úmrtnost starých lidí, jsou tedy ohroženi jak přehřátím organismu, tak i podchlazením (Čížková a kol. 2003).

Významným bodem pojícím se k fyzickým změnám je otázka autonomie – nepotřeba pomoci od druhých lidí. To jak vnímají tento problém samotní senioři, zaznamenala Sýkorová (2007) ve svém empirickém výzkumu. Jednotlivé odpovědi seniorů byly kategorizovány do čtyř skupin a to:

1. „být schopen či umět postarat se o sebe a domácnost sám“
2. „nepotřebovat druhé, respektive nebýt na ně odkázán“
3. „nemuset žádat druhé o pomoc, doprošovat se a nebýt jim zavázán“
4. „nezatěžovat druhé“ (Sýkorová, 2007, s. 86)

Mít pocit soběstačnosti v období seniorského věku je důležitým znakem pro psychiku jedince.

1.3 Psychické změny ve stáří

Psychika člověka ve stáří je ovlivňována celou řadou faktorů a to jak působením fyziologických změn, tak i vlivem sociálních okolností. Souhrn těchto změn znamená intenzivní nárok na přizpůsobivost seniora, avšak adaptace na prostředí je u starých lidí podstatně omezená, což neznamená, že senior musí být nutně degradován na okraj společnosti. Člověk jako jediný z řad živočichů si je vědom svého stárnutí a může se na toto období alespoň trochu připravit (Čížková a kol. 2003). V pozdním věku se senioři setkávají se ztrátami svých nejbližších – smrtí partnera. Či se musí přizpůsobovat novým situacím jako je například odchod do domova pro seniory. Tyto závažné okolnosti mohou vést u seniorů k těžkým depresím až myšlenkám na sebevraždu, také u nich můžeme pozorovat příznaky nedůvěřivosti a intenzivní šetrnosti (Janiš, Skopalová, 2016). Psychické změny se ukazují především v poznávacích procesech, jako jsou – vnímání, paměť, myšlení, pozornost a představy. Oslabené smysly mají za následek nejistotu a strach, což může mít za následek to, že se senior nechce vydávat ven, potkávat se s ostatními a je obezřetný. Často se po 80ti letech u některých jedinců začínají objevovat poruchy paměti a rozhodovacích schopností, zvyšuje se výskyt Alzheimerovy choroby (Klevetová, Dlabalová, 2008).

„Psychosociální změny vycházejí z celé celistvosti osobnosti člověka, z jeho životní dráhy, z jeho vztahu k hodnotám, lidem a k sobě samému. Jakým životem žil, kdo nasměroval jeho první kroky, kdo při něm stál v radosti i v pohodě“ (Klevetová, Dlabalová, 2008).

1.4 Demografické stárnutí populace

Populační růst je jedním z celosvětových otázek lidstva. Na Zemi kolem roku 1850 žila přibližně jedna miliarda lidí, v roce 1930 to byly již dvě miliardy, do roku 2004 se počet obyvatel zvýšil již na 5,7 miliard a další předpovědi do roku 2025 odhadují zvýšení počtu obyvatel nad 8 miliard. Rychlý nárůst populace se předpokládá v rozvojových zemích, pokles či stagnace se očekává u hospodářsky vyspělých zemí. V současné době je demografickou revolucí stárnutí populace – ve společnosti přibývá seniorů a to třemi způsoby:

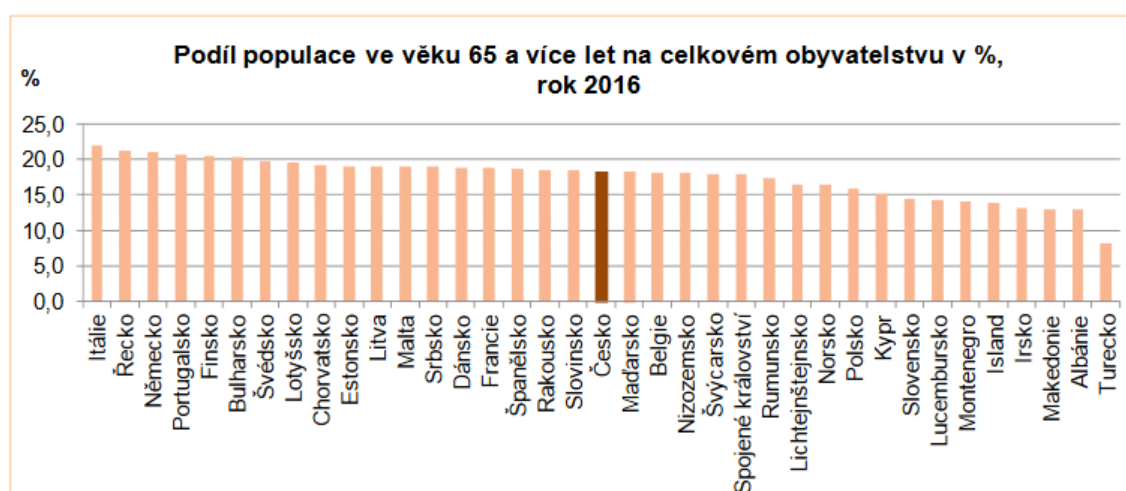
- relativně - což je způsobené poklesem porodnosti
- absolutně - prodlužováním střední délky života

- prodlužováním života ve stáří (Mühlpachr, 2004).

Česká společnost obecně stárne a není jediná, s fenoménem stárnoucí populace se potýká většina zemí. Stárnutí české společnosti je způsobené hlavně snižováním porodnosti a prodlužováním věku života. Výhledy do budoucna předpokládají, že i nadále bude společnost stárnout. Věkové uspořádání obyvatelstva není náhodné a souvisí i se sociálními procesy, v české společnosti i v mnoha dalších zemích je věková struktura regresivní, jež souvisí s poklesem dětí a zvyšováním počtu starých lidí. Za vnik této struktury mohou především společenské události – světové války, hospodářská krize, změna společenského uspořádání po roce 1989 i zvýšení počtu úmrtnosti mužů (Sak, Kolesárová, 2012).

Je nezodpovědné označovat vývoj za nežádoucí, pokud není v souladu se zvyklostmi a nutí k přeměně. Stárnoucí populace, jak je již uvedeno, souvisí s poklesem úmrtnosti, lidé méně umírají a žijí déle, obě přeměny můžeme brát jako pozitivní. Nikde není psané, jaké věkové uspořádání populace je žádoucí a proč by mělo být jinak. Všechny tyto změny můžeme nazvat za pozitivní reformu od krátkověké k dlouhověké společnosti, což nás nutí k úpravě vymezení pojmu „stáří“ a časových úseků lidského života (Čevela a kol., 2014). V 60. letech 20. století bylo navrženo, aby se za starou populaci označovala společnost, která se vyznačovala minimálně 7% seniorů, což většina evropských zemí již v polovině 90. let dosahovala i ji překračovala. V současné době tvoří společnost v mnoha zemích více než 14% lidí starších 65 let (Mulpachr,2004).

Graf 2: Podíl 65 a víceletých



Zdroj: ČSÚ

„Největší podíl nejstaršího obyvatelstva ve věku 65 a více let má Itálie (22,0%) následovaná Řeckem (21,3%) a Německem (21,1%)...Česko má podíl 65 a víceleté populace 18,3%, stejně jako Maďarsko“ (ČSÚ, online, cit. 2016-12-31).

Smrt je v dnešní době spjatá hlavně se stářím. Většina lidí, kteří umírají, se nachází v seniorském věku, oproti minulosti, kdy vrchol úmrtnosti tvořili novorozenci. Před několika desítkami let byla s lidmi „smrt“ již od narození, nyní se pojí hlavně se starými lidmi. Tento pokrok přisuzujeme sociálním a lékařským pokrokům (Alan, 1989).

„Perspektiva je radostná, protože odborníci předpokládají, že 65letí lidé, budou za 30 let vypadat, jako dnešní 55letí“ (Haškovcová, 2010).

2 VOLNÝ ČAS SENIORŮ

Dalším pojmem, na který neexistuje jednoznačná definice, je volný čas, často bývá v publikacích zmiňován jako životní styl, nemůžeme ale tyto dva pojmy považovat za synonyma. Volný čas je neoddelitelnou součástí životního stylu, podle aktivit, které jednotlivec upřednostňuje a vykonává, můžeme hodnotit jeho životní styl (Janiš, Skopalová, 2016). Životní styl nás provází celý život a mění se pod řadou faktorů, kterými jsou hlavně věk, sociální role, momentální životní situace, současné preference a také zdraví. Do životního stylu můžeme zařadit aktivity jako: komunikace, stolování, pracovní aktivity, způsob trávení dovolené, vzdělávání, velikost rodiny apod. (Holczerová, Dvořáčková, 2013). Podstatným indikátorem při posuzování životního stylu je i sociální interakce neboli vztahy se společností. Jeden dává přednost při trávení volného času velké skupině lidí, jiný zase má rád svůj klid a tráví svůj volný čas sám. Zejména je to rodina, která nejvíce ovlivňuje náš životní styl a způsob nakládání s volným časem. V rodině dítě přebírá životní styl rodičů a snaží se o jeho nápodobu. Je žádoucí, aby si člověk již v mladém věku upevnil nějaký větší zájem, který mu bude podporou v různých životních situacích jako třeba při odchodu do starobního důchodu, jelikož někteří jedinci berou tuto záležitost velmi negativně (Janiš, Skopalová, 2016).

„Životní styl je dynamizovaný hodnotový systém člověka, modifikovaný jeho endogenními a exogenními danostmi, promítnutý do časoprostoru životního a sociálního pole přirozeného světa v konkrétní společnosti“ (Sak, Kolesárová, 2012).

Volný čas oddělujeme od všech společensky povinných prací. Do volného času neřadíme dojíždění, nákupy, péči o děti, atd. Všichni máme právo na svůj volný čas a můžeme s ním volně nakládat. Vyplňujeme jej podle svých zájmů, preferencí a potřeb. Je na každém zda ho využije k zábavě, odpočinku či ke vzdělávání se. Výsledkem této činnosti není finanční odměna, ale uspokojení a pocity štěstí jsou cíli. I když v pracovní sféře jsme zaměřeni jedním směrem, tak ve volném čase to tak neplatí, většinou zkusíme více činností a ty, které nám přináší největší uspokojení, tak u nich zůstáváme trvale (Švigová, 1967).

Někdy se setkáváme s tím, že volný čas nemusí být jen pohodovou záležitostí. Některým jedincům může přinášet i starosti, to je způsobeno například tím, že neumí pracovat se svým volným časem a efektivně ho využít. Další bariérou mohou být podmínky pro vyvíjení aktivit. U lidí, kteří jsou v důchodovém věku, je pro trávení volného času potřeba i ekonomického zázemí, které se velmi oslabuje s ukončením pracovního poměru. Dále také musí být senioři informováni o možnostech využití volného času ve svém okolí, aby mohli využít

aktivitu, která splňuje jejich představy, zájmy, preference a je přiměřená jejich zdravotnímu stavu (Slepičková, 2005). Člověk by se již od časného věku měl na stáří začít připravovat, aby se uměl adaptovat na nově vzniklé situace. Již v dětství se učíme k úctě ke starým lidem a největším vzorem o tom jak se chovat ke starším občanům, získáváme v rodině. Od středního věku, by si měl začínat jedinec ujasňovat, jaká bude jeho situace ve stáří. Součástí těchto otázek stáří patří odpovědi na záležitosti týkající se sociálních kontaktů, finančních záležitostí, pohybových aktivit a životosprávy (Benešová, 2014).

Ve fázi krátkodobé – asi 3 roky před plánovaným odejitím do důchodu, by se osoba měla orientovat na praktické věci, ať už jde o výměnu spotřebičů v domácnosti či představou o vyplněný svého volného času (tamtéž).

Volný čas je u starých lidí velice důležitý, protože nabízí prostor pro realizaci svých zájmů, zábavu a v neposlední řadě také seberealizaci, která se jim již po odchodu ze zaměstnání dostává velmi málo. Také hraje důležitou roli při prevenci nežádoucích negativních jevů, jako je například sociální vyloučení (Slepičková, 2005). Činorodost ve stáří zlepšuje celkovou psychickou a fyzickou osobnost člověka a zabraňuje celkovému úpadku. Nečinnost se projevuje ve většině případů negativními jevy, jako jsou začínající deprese a urychlení fyzického stárnutí organismu, proto je nesmírně důležité udržovat sociální kontakty. Neaktivní a izolovaný senior se více zaměřuje na své zdravotní problémy a zhoršuje se jeho psychické prožívání životních situací (Čížková a kol. 2003).

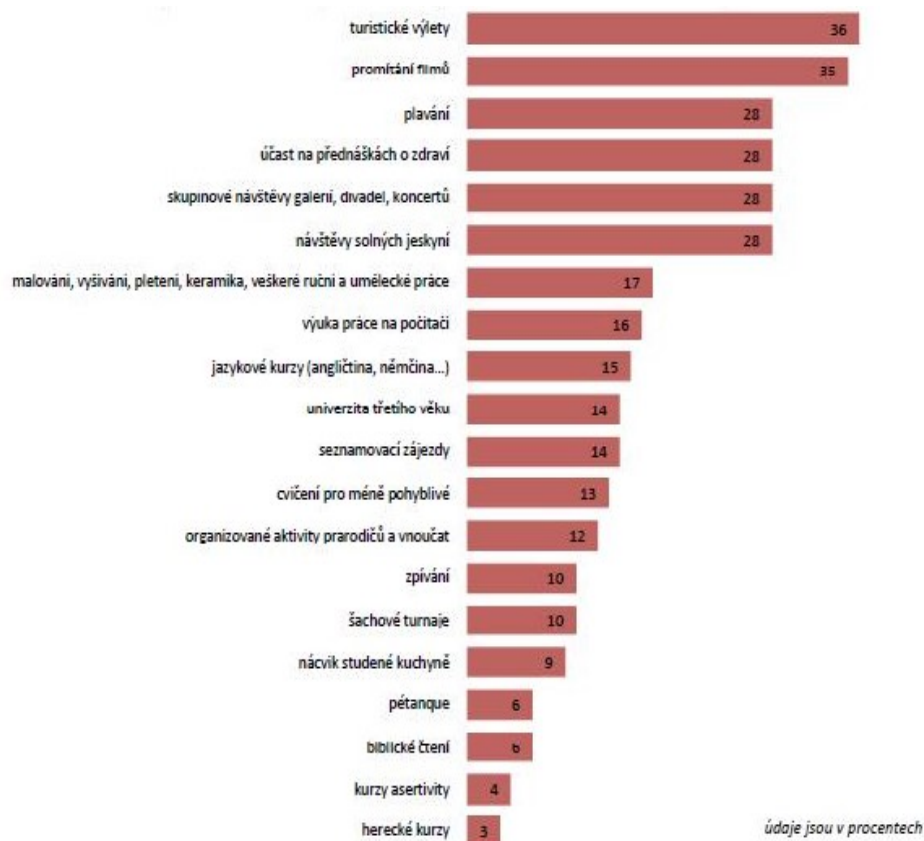
Mezi nejčastější aktivity provozované seniory patří zahradničení, chalupaření, houbaření, sběratelství, turistika a čím dál oblíbenější je také tanec a zpěv. I lidé s omezenou pohyblivostí se mohou účastnit kurzů tanečních a pohybových terapií, které se v ČR začaly vyskytovat po 2. světové válce a jejich přínos se osvědčil, i když se nejedná o klasický tanec, tak nejdůležitější je radost z pohybu.

V současné době se rapidně zvyšuje i zájem o turistiku. Podle cestovních kanceláří je z celkových zájemců o turistiku 10% seniorů. Aktivitou, která není moc často oblíbená seniory, je sport, samozřejmě je to dané i tím, že senioři mají omezené pohybové schopnosti. Podle Haškovcové sportuje jednou týdně 39% seniorů a 48% nesportuje vůbec. Za vinu těmto poznatkům můžeme dát i to, že staří lidé se za vykonávání sportovní činnosti již stydí (Haškovcová, 2010).

Abychom mohli mít volný čas, tak si ho také musíme uvědomovat a dokážeme ho oddělit od časů odlišných, jako jsou například školní či pracovní. S neschopností rozlišit tyto časy

se přirozeně setkáváme u novorozenců, lidí v kómatu, u lidí s alzheimerovou chorobou apod. (Janiš, Skopalová, 2016).

Graf 3: Míra zájmů aktivních respondentů o jednotlivé volnočasové aktivity, INESAN



Pozn.: Základ tvoří respondenti, kteří mají zájem o volnočasové aktivity (67 %).

3 PEDAGOGIKA, ANDRAGOGIKA A GERONTAGOGIKA

Podle Průchy (2014) a jeho výzkumu na neodborné veřejnosti o tom, co si myslí, že je to *pedagogika*, můžeme odpovědi shrnout takto: většina lidí chápe pedagogiku jako souhrn praktických instrukcí, kterými se řídí převážně pedagogičtí pracovníci ve školských institucích a uplatňují je ve svých vzdělávacích akcích.

Pedagogika není zaměřovaná pouze na vzdělávání ve školních zařízeních, ale je to disciplína, která se zaměřuje na studování jevů a postupů vzdělávání v různorodých sférách společnosti (Průcha, Veteška, 2014). V minulosti nebyla pedagogika chápána jako věda, byla spíše kategorizována do umění. Postupně po dlouhé době zkoumání byla ustanovená pedagogika jako vědní disciplína. Za zakladatele pedagogiky považujeme Němce E. Ch. Trappa (1745-1718), který vyučoval nejen v Německu, ale po celém světě (Salivarová, Veteška, 2014).

Původ slova *andragogika* vychází úzce z pedagogiky. V Řecku existoval muž, který doprovázel chlapce do školy a byl nazýván pedagogem. Přímý pojem andragogika vznikl ze starořečtiny podle anér, což znamená muž či dospělý člověk + 2. pádu andros – vedení. Andragogika v přesném významu vyjadřuje „doprovázení mužů“ (Veteška, 2016). Jako první použil pojem andragogika německý sociolog Eugen Rosenstock-Hussey ve zprávě Akademie práce, kde kladl důraz, nato, že dospělá populace vyžaduje odborně kvalifikované lektory – andragogy. Jeho představa o vzdělávání dospělých jako izolované vědní disciplíně se začala rozšiřovat i do ostatních zemí (Kalnický, 2014).

Andragogiku či vzdělávání dospělých chápeme jako celoživotní proces, prostřednictvím kterého jedinec může získávat kvalifikaci a pravomoci i po ukončení školního vzdělávání. V dnešním technicky vyspělém světě, se kladou vysoké nároky na vzdělanost v jakémkoliv oboru a odborná kvalifikace je nezbytná pro úspěch na pracovním trhu (Zormanová, 2018).

Gerontagogiku můžeme označit za poměrně mladou disciplínu, která se v současné době ještě neustále vyvíjí a čeká na legitimizaci. Geragogiku můžeme definovat jako výchovu ke stáří v důchodovém věku, zabývá se starými lidmi. Tento obor vznikl v důsledku demografického stárnutí populace a z nedostatku znalostí o seniorském období. V roce 1979 šířil osvětu Emil Livečka a poukazoval na nově připravovanou vědní disciplínu, která bude mít za úkol připravit dospělé občany na aktivní využití etapy stáří (Špatenková, Smékalová, 2015).

„Pojem gerontagogika se poprvé objevil v práci Bollnowa v roce 1962, který vyslovil požadavek výchovné pomoci ve stáří, jež měla sloužit správnému a smysluplnému zvládnání životních situací (...) o pluralitě v této oblasti svědčí i to, že se pro podobné procesy objevují i jiné pojmy jako je pedagogika starých lidí, pedagogika stáří- geragogika“ (Salivarová, Veteška, 2014).

Roku 2014 se vyskytovalo na území ČR 1143 občanů starších sta let., těchto lidí bude časem přibývat, proto je nesmírně důležité zvýšit zájem o seniory. Navýšit počet kompetentních pracovníků v tomto oboru a zajistit odpovědné instituce a to jak v odvětví zdravotního, pečovatelského, tak i gerontagogického, které zajistí nabídku studia pro seniory, na které nebyl ve středním věku dost volného času (Kalnický, 2014).

3.1 Vzdělávání seniorů

V současné době se každý může zúčastňovat edukačního programu, aniž by záleželo na věku jedince. Tento nárok na vzdělávání je jedním ze základních lidských práv, avšak toto právo využít, hlavně co se týče seniorského věku, zůstává hlavně na svobodném rozhodnutí jednotlivce a také závisí na jeho momentální sociální situaci. Podle psychologie přetrvává potřeba aktivity a užitečnosti i ve stáří. Ve vzdělávání seniorů jde zejména o uspokojení potřeb, jako jsou: pocit nezávislosti, participace – podílení se na rozhodování, seberealizace – neustále se rozvíjet, důstojnosti a péče – možnost využití zdravotnických, sociálních a právních služeb (Drobný, Šerák, 2016).

Vzdělávací potřeby starých lidí byly donedávna zanedbávány. V minulosti byla oblast gerontologie spojována pouze s negativními oblastmi, jako jsou různé nemoci, špatnou psychikou kvůli ztrátě blízkých lidí a pasivním chováním seniorů. Ke zvratu začalo docházet v 60. letech 20. století, kdy přišel vědeckotechnický rozmach, což mělo na starší generaci negativní dopad. Proto se začala vytvářet nová skupina v edukaci a tou bylo vzdělávání lidí v postproduktivním věku (Mühlpachr, 2004).

Ve vzdělávání seniorů musíme brát v potaz to, že každý jedinec je individualitou a přistupovat k těmto lidem, jako ke zkušeným a vyzrálým bytostem. Při edukaci seniorů záleží na jejich kognitivních schopnostech, osobnosti či motivaci se vzdělávat. Dále může ovlivnit seniory ve vzdělávání jejich rodina, ekonomická situace či společenské normy (Veteška, Vacínová a kol., 2011). Jako pohnutec ke vzdělávání se ve skupině starších lidí je neztrácet

se v aktuálním společenském dění a nezůstávat pozadu s mladšími vrstevníky. Ve stáří nejsou tolik umožněné komunikační situace, což vzdělávání umožňuje a lidé tak snižují pocit odloučení a nabývají pocitu sounáležitosti (tamtéž). Senioři si díky svým novým nabytým vědomostem vytyčují nové cíle, což je motivuje k dalšímu vzdělávání. Jako motiv k sebevzdělávání může být i snaha o vymýcení předsudků společnosti o starých lidech (Špaténková, Smékalová, 2015).

Do pojmu edukace seniorů zahrnujeme jak zájmové vzdělávání, kam můžeme zařadit výuku cizích jazyků, tréninky paměti či počítačové gramotnosti, tak i formu odborných znalostí – profesní vzdělávání, kdy může být cílem například udržení se na trhu práce (tamtéž).

Schopností udržet se v dnešní moderní době ve společnosti není u starších lidí moc vysoká. Proto je neustále nutná aktivita se vzdělávat, ať už jde o zvyšování znalostí v oboru, rekvalifikaci či úplně novou kvalifikaci. Z tohoto důvodu bude otázka vzdělávání seniorů stále aktuálnější v rámci vzdělávací a sociální politiky (Rabušicová, Rabušic, 2008).

Ondráková a kol. (2012) zmiňují zahraniční termín „learning dividends“, který je užívám v Norsku jako sféra evaluace výsledků školního vzdělávání. Ve vzdělávací oblasti představuje tento pojem něco, co můžeme nazvat přidanou hodnotou vzdělávání – to co získáme navíc např.: využití znalostí v praxi. „Learning dividends“ souvisí i se vzděláváním seniorů, kde se jedná o přidanou hodnotu vzdělávání. Ondráková a kol. (2012) uvádějí příklad týkající se kurzů počítačové gramotnosti, které zaznamenaly v poslední době velkou oblibenost. Vyskytují se kurzy, kde lektory jsou žáci a posluchači senioři. Výsledkem je přirozenost v komunikaci a za přidanou hodnotu vyzdvihujeme snížení stereotypizace kvůli věku jedince.

Česká politická sféra bohužel nedává vzdělávání seniorů takový význam. Vzdělávání dospělých není v ČR tolik upevněno, což komplikuje účinnost jednotlivých podsystemů, jako je třeba seniorská edukce, která nemá u nás legislativní vyměření. Největší pozornost, co se týče vzdělávání seniorů, získávají univerzity třetího věku, bohužel většina ostatních vzdělávacích aktivit zajišťovaných převážně neziskovými organizacemi zůstává bez větší podpory státu (Adamec, 2015).

3.1.1 Bariéry ve vzdělávání

Vzdělávání seniorů sebou přináší také spoustu bariér, které mohou narušovat edukační proces a jeho výsledky. Tyto bariéry můžeme rozlišit podle Špaténkové a Smékalové (2015) do

několika skupin a to na informační – kde jde hlavně o to, zda mají seniori přístup a schopnost k tomu, aby si mohli najít informace o nabídce vzdělávání. Dále sem zařazujeme bariéry situační, které závisí hlavně na finanční situaci seniora, časové vytíženosti či například překážky geografické – vzdělávání se uskutečňuje daleko od bydliště seniora. Dalšími jsou zábrany psychologické – souvisí například s motivací ke vzdělávání, či se sníženou sebedůvěrou ve schopnosti učení ve starém věku. Dále jsou to andragogické bariéry, kde můžeme uvést například nevhodné vyučovací formy a obsahy, způsob zkoušení či nepřiměřené edukační aktivity. Jako poslední se může jednat o organizační překážky, které souvisí zejména se samotnou organizací, která zajišťuje vzdělávací aktivitu – vhodné místo pro vzdělávání, zajištěná administrativa apod. (Špatenková, Smékalová, 2015).

Mezi nejdůležitější otázku patří vhodná přístupnost do vzdělávacího centra pro občany se sníženou pohyblivostí. Tento problém řeší většina seniorů, jelikož u nich přirozeně dochází ke změnám v pohybovém systému. Dále by měla vzdělávací organizace vzít v potaz zhoršení ve smyslovém vnímání, které se týká zhoršením zraku a sluchu a přizpůsobit tak svůj edukační plán. Snaha o odstranění bariér, které jsou napravitelné, by měla mít na starosti nejen edukační organizace, ale i obec a kraj, jelikož dobrá dostupnost budov a dostupnost informací, jsou jednou z nejdůležitějších podmínek pro účast seniorů ve vzdělávací aktivitě (Drobný, Šerák, 2016).

3.1.2 Možnosti vzdělávání seniorů

Univerzity třetího věku (U3V)

Univerzity třetího věku jsou oficiálními institucemi, které nabízejí vzdělávání pro seniory v různých oblastech. Tato forma studia patří do celoživotního vzdělávání. Jako první byla založená U3V ve Francii, kde se o její vznik zasloužil roku 1973 profesor P. Vellase a mezi hlavní příčiny jejího počátku patří mezigenerační střety. Do Československa přišla tato forma vzdělávání roku 1986, kdy byla U3V založena v Olomouci (Průcha, Veteška, 2014).

V současné době je nabídka vzdělávání pro seniory běžnou službou vysokých škol. Zájem o tento typ edukace se navyšuje, což je zapříčiněno tím, že narůstá počet lidí v důchodovém věku. Hlavní náplní těchto U3V je usnadnit život starším lidem při řešení každodenních problémů. Univerzity třetího věku spadají pod Asociaci univerzit třetího věku (AU3V), která vznikla roku 1993 coby nezisková zájmová instituce a její náplní byla podpora zakládání

U3V v ČR a pořádání jejich setkávání se záměrem předávání zkušeností (Špatenková, Smákalová, 2015).

Univerzity třetího věku nabízejí spoustu přístupů a stupňů vzdělání, některé fungují za účelem vyplnění nabídky programů pro volný čas či nabízejí osvětovou aktivitu nebo vedou výuku pomocí diskutovaných seminářů podle vyhraněného zájmu seniorů. Výuka se týká zpravidla oblastí, jako je například práce na počítači, ekologická témata, která přispívají hlavně ke generačnímu porozumění mezi prarodiči a vnoučaty. Jindy zase bývají přednášky orientované na životní přístupy a životosprávu. Čím dál více jsou v oblibě hodiny cizojazyčné komunikace a motoricko-relaxační aktivity (Saliverová, Veteška, 2014).

Posluchači U3V se nevymezují jako klasičtí vysokoškolští studenti, ale prokazují se indexem o studiu a na konci vzdělávací akce je jim vystavěn certifikát o absolutoriu (tamtéž).

Virtuální univerzita třetího věku (VU3V)

Tato nabízená forma vzdělávání obsahuje jak prvky distančního studia tak prezenčního. Je určeno pro studenty, kteří se z různých důvodů nemohou zúčastnit prezenčního studia na U3V – vzdálenost od místa bydliště, finance, zdravotní stav apod.) Tento způsob vzdělávání začala uskutečňovat Provozně ekonomická fakulta České zemědělské univerzity v Praze (PEF), která zabezpečuje centrální organizaci, správu portálu, přednášky. Výukové materiály jsou umístěny na software LMS Moodle, který je upraven tak, aby vyhovoval starším osobám. U uchazečů VU3V je nezbytností, aby měli přístup k internetu. V ČR je několik konzultačních středisek, která byla vytvořena dohodou mezi PEF a střediskem v určitém regionu. V těchto konzultačních střediscích se účastníci VU3V schází, aby zhlédli výukový materiál a na závěr si své znalosti ověřili v testu. V každém konzultačním středisku je proškolený lektor, který je zodpovědný za průběh výuky. Při splnění každého semestru dostávají účastníci zápis do průkazu celoživotního vzdělávání a Pamětní list. Po úspěšném složení šesti semestrů dostanou absolventi na slavnostní promoci v aule ČZU v Praze osvědčení o absolvování U3V (Špatenková, Smékalová, 2015).

Akademie třetího věku

Tato forma vzdělávání se podobá U3V nýbrž studium nezajišťují již vysoké školy, ale jiné organizace, kterými mohou být město, kraj, kulturní středisko, knihovny apod. Nejčastěji tuto formu vzdělávání využívají senioři, kteří bydlí v místě, kde je absence vysoké školy (Ondráková a kol., 2012).

Kluby pro seniory

Činnosti tohoto zařízení můžeme zařadit do oblasti sociální péče. Není tu konkrétní vzdělávací ucelený plán a program aktivit si tvoří samotní senioři. V klubech seniorů jsou nejrůznější formy vzdělávacích aktivit např. – přednášky, exkurze, besedy apod. (Janiš, Skopalová, 2016).

4 INFORMAČNÍ SPOLEČNOST

Lidská společnost je provázena neustálým vývojem a odhalováním nových možností komunikace, kam zahrnujeme i mimoslovní komunikaci – gesta, mimika, tak i slovní komunikaci, písemný projev, tisk, rozhlas, televizi a internet. V nynější době neustále narůstá nepřímá hromadná komunikace. Pro nepřímou komunikaci byl zaveden termín médium. Používá se jako označení pro technické nástroje a sociální systémy, které mají za úkol sloužit masové komunikaci. Mezi tyto prostředky můžeme zařadit knihy, filmy, televize, rozhlas, tisk a internet (Musil, 2007).

Termínem informační společnost je označována třetí etapa rozmachu lidské civilizace. První etapa nesla název agrární – zemědělská etapa, která skončila asi v 70. letech 19. století, tuto etapu vystřídala doba industriální, která trvala přibližně také 100 let. V této době jsou informace označovány za zásadní zdroj ve vývoji společenského života. Informace se začaly stávat čtvrtým prioritním ekonomickým zdrojem vedle půdy, práce a kapitálu. Pro tuto etapu jsou typické neustálé větší transformace informačních technologií a tak vzniká tzv. globální informační společnost (Vaněk a kol. 2007). Termín informační společnost byl poprvé použit roku 1978 v Norově-Mincově zprávě francouzské vlády. Tímto rozšířila světové nahlížení na otázky týkající se telekomunikací. Tento krok považujeme za klíčový v historii ICT technologií od doby, kdy se začala společnost spojovat s technologickou základnou (Černý, 2017).

„Hlavními rysy informační společnosti je převaha práce s informacemi, interaktivita, integrační a globalizační tendence. Z technologického pohledu lze říci, že informační společnost je společnost s velkou mírou využívání informačních a komunikačních technologií založených na prostředcích výpočetní techniky a s nimi spojenou digitalizací“ (Buřita a kol. 2007).

Zanedlouho budou k internetu připojeni všichni lidé z naší planety. Toto rozšíření přinese lepší podmínky pro zdraví, vzdělávání, výkonnost a dalších oblastí našeho života. Připojení ke stejným informačním zdrojům bude lidem přinášet větší pocit rovnoprávnosti, připojení do virtuálního světa bude mít vliv na všechny občany (Schmidt, Cohen, 2014).

4.1 Digitální gramotnost

Můžeme ji definovat jako souhrn potřebných znalostí a dovedností, které nám umožňují efektivně a bezpečně používat digitální technologie, ať už ve svém volném čase či v zaměstnání. Některé výzkumy poukazují nato, že dochází k novému štěpení společnosti a to na ty, kteří mají přístup k digitálním technologiím a ty, kteří nemají, ale vlastní schopnost různé úrovně digitální gramotnosti. Tento úkaz označujeme pojmem digitální propast. Takle situace může být impulsem pro politická jednání v ekonomické či sociální sféře (Polakovič a kol. 2016).

Podle MPSV strategie digitální gramotnosti v ČR na období 2015-2020 v sobě digitální gramotnost nezahrnuje pouze osvojení si určitých jednotlivých kroků k používání konkrétní technologie, ale jde o složitý komplex, kam řadíme také motivaci se vzdělávat v této oblasti, bezpečné uplatňování digitálních médií, efektivní využívání získaných informací a převedení digitálních dovedností ke zkvalitnění svého života. Zvyšování kompetencí v digitální gramotnosti se odvíjí od toho mít nepřetržitou možnost přístupu k digitálním technologiím. Strategickým rozvíjením v digitální gramotnosti je tu myšleno zvolení vhodných vzdělávacích přístupů, které jsou vzájemně propojené tak, aby podporovali jednotlivé kompetence a byly efektivní v souvislosti s cílovou potřebou jedince či skupiny (MPSV, online, [cit. 2019-02-10]).

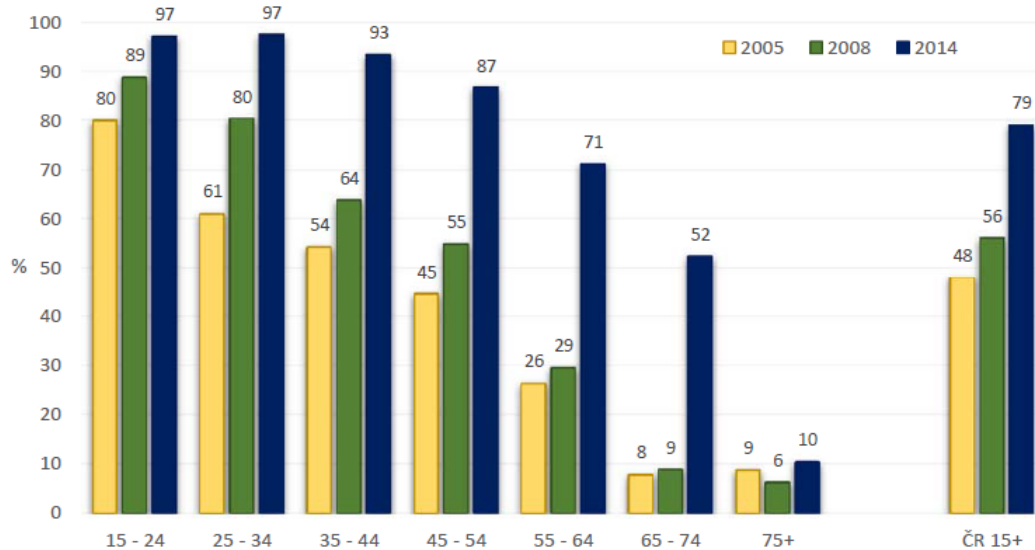
Pro účely rozvoje zvyšování digitální gramotnosti existují tři dimenze a to *motivační* – jedinec musí mít potřebu se neustále rozvíjet, jinak zvyšování digitální gramotnosti nebude mít takový výsledek, pokud osoba nemá zájem využívat digitální technologie ve svém životě. Dále je to *kompetenční* dimenze, která vyjadřuje schopnost využívat určité znalosti k digitálním technologiím, k jistým účelům – zaměstnání, zábavě či edukaci. Poslední dimenzí je *strategické využití* – spočívá ve využívání konkrétních digitálních technologií k vylepšení celkové úrovně jedince či ke zvýšení společenského statusu (MPSV, online, [cit. 2019-02-10]).

„Digitálně gramotní lidé tak mají schopni jakýkoliv aktivit s digitálními technologiemi, které musí řešit v rámci různých životních situací, ať už máme na mysli práci, učení, volný čas, nebo i další aspekty každodenního života“ (Neumajer a kol. 2015).

Podle světového projektu o internetu Česká republika II. – Analýze sociálních a politických aspektů nerovného užívání internetu bylo zjištěno, že v roce 2014 využívaly internet 4/5

populace starší 15ti let, zatímco v roce 2005 to byl každý druhý občan. Pouze u jedné věkové skupiny nebyl zpozorován nárůst uživatelů internetu a to u osob starších 75 let.

Graf 4: Podíly uživatelů internetu dle věku:

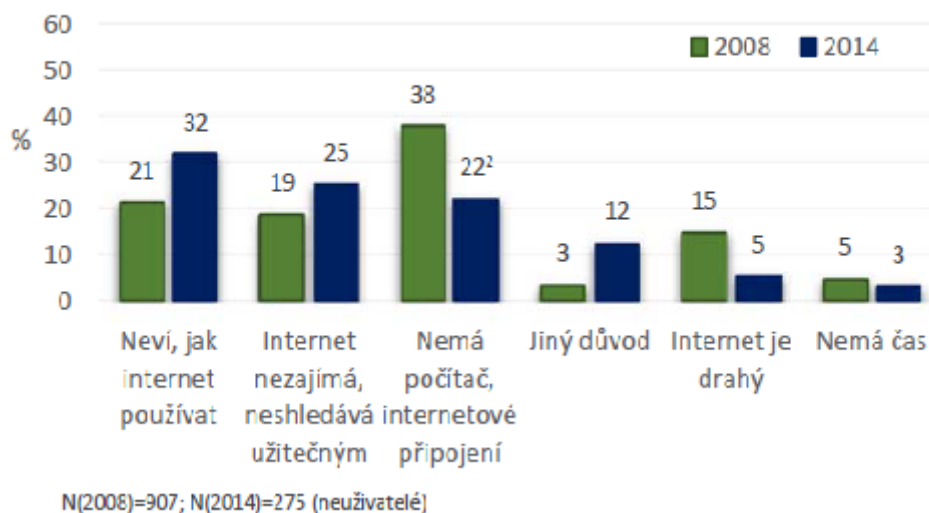


N(2005)=1749; N(2008)=2161; N(2014)=1316 (všichni)

Zdroj: Lupač a kol., 2014, online, [cit. 2019-02-10]

Mezi nejčastější důvody proč osoby nevyužívají ve svém životě internet, patřily hlavně takové odpovědi, že nevědí jak tuto službu využívat, tedy nemají patřičnou digitální gramotnost. Od roku 2008 byl také zaznamenáván nárůst odpovědí toho typu, že internet pro ně nemá velký význam – nepotřebují ho a nejeví o něj tedy zájem. V roce 2014 došlo ke snížení odpovědí v oblasti „nevlastnění PC“ a „drahý internet“, což je v souladu s čím dál dostupnější cenou technologií a rozsáhlejšími možnostmi připojení k internetu.

Graf 5: Proč neužívají internet?



Zdroj: Lupač a kol., 2014, online, [cit. 2019-02-10]

4.2 Digitální technologie

V současné době se čím dál více setkáváme se vstupováním digitálních technologií do našich životů. Běžně užíváme nejrůznější technologii s několika aplikacemi. Díky rozvíjející možnosti připojení k internetu se funkce technologií neustále zdokonalují. Asi nejrozšířenější přístroj, který můžeme zařadit do digitálních technologií, je počítač. Dále sem můžeme zařadit digitální fotoaparáty, tiskárny, MP3 přehrávače, kamery, smartphony, bezdrátové technologie, internet apod. (Šobáňová a kol. 2016).

Informační a komunikační technologie (ICT) je názvem pro technologie, které se používají ke sdělování informací mezi lidmi či organizacemi. Samotné spojení pojmu technologie a slova informační nás upozorňuje, že počítače existují jak v hardwaru tak i programovém vybavení (tamtéž).

4.3 Média

Slovo médium můžeme vyjádřit několika způsoby. Neexistuje jednoznačná definice. Médium můžeme označit jako novodobý nástroj zprostředkovávající komunikaci či „materiálně

energetický nosič znaků“. Mezi tyto komunikační nástroje můžeme zařadit TV, rozhlas, noviny a časopisy. Do kategorie materiálně energetických nosičů řadíme také papír, školní tabuli, film, disketu atd.. Komunikační nástroje jsou využívány v mnoha oblastech, jako jsou podnikatelské, vzdělávací, zábavné a technické oblasti. Další možností jak můžeme média rozdělit je kritérium podle pohyblivosti. Média bez pohybu nazýváme statická a řadíme do nich text, grafiku a nepohyblivé obrázky. Média s pohybem označujeme jako dynamická a patří sem pohyblivé obrázky, zvuky a animace. Můžeme je také roztrždit na základě následujících kategorií:

- 1) Zařízení pro nepromítaný záznam – nástěnky, tabule, flipcharty...
- 2) Projekční technika – diaprojektory, dataprojektory, episkopy...
- 3) Zvuková technika – gramofony, CD, MP3, paměťové přehrávače...
- 4) Televizní technika – videokamery, televize, CD, Blue Ray...
- 5) Počítače a technické systémy – počítačové sítě, internet, mobilní telefony...(Chromý, 2014).

4.3.1 Typy médií

Počítač je dnes běžné zařízení. Využijeme je v mnoha činnostech a najdeme je v mnoha strojích a zařízeních. Nejběžnějším druhem jsou počítače stolní. Do přenosných počítačů řadíme Notebooky a Tablety (Chmelíř, 2011).

Notebook řadíme mezi největší přenosné počítače. Jejich vybavení je srovnatelné se stolními počítači. Díky malým pevným diskům jsou lehké a tak ideální pro cestování. Využijeme je hlavně při práci s internetem (tamtéž).

Smartphone Je to chytrý mobilní telefon s vlastním operačním systémem. Do tohoto telefonu si můžeme nainstalovat vlastní potřebné programy. Velkou nevýhodou u těchto telefonů je nízká výdrž baterie (tamtéž).

E-mail je ve skutečnosti zkratkou z electronic mail, tedy elektronická pošta. Programy této služby zprostředkovávají posílání zpráv na zadané e-mailové adresy. Další výhodou je možnost posílání zpráv s přílohou, možnost vlastního roztrždění zpráv. E-mailová adresa je pro všechny uživatele odlišná, nikdo nemůže mít stejnou adresu (M. Král, D. Král, 2016).

Facebook jedna z nejznámějších sociálních sítí. Je určena pro komunikaci mezi uživateli. Také můžeme s uživateli sdílet naše texty, fotografie, videa. Pomocí facebookového účtu se

dá také přihlásit k různým aplikacím. Velké riziko této sítě tkví ve sdílení osobních dat s ostatními uživateli (Bursová, Traxler, 2016). Ještě nedávno se mělo vzato, že Facebook lze využít jen jako marketingový prostředek pro oslovování mladé generace, jeho neustále rozšiřování ale vedlo k tomu, že se k němu připojovalo stále více různých věkových skupin (Šobáňová a kol. 2016).

Velkou inovací v rámci osobních zařízení je *tablet* – přenosný lehký mechanismus na zpracování dat. Jako první na trh přišla s tabletem firma Microsoft v roce 2001, ale co bylo teprve velkou reformou ve vnímání v mobilních osobních počítačích, tak byl iPad. Ten se stává základnou jak pro dobré využívání k pracovním účelům, ale i pro volnočasové aktivity, jako četbě, prohlížení webových stránek apod. (Chatfield, 2013).

O *internetu* můžeme říci, že je odrazem našich zájmů. Na internetu se schází různé národnosti, proto odráží různé kultury, ve kterých žijeme. Internetem můžeme nazvat data, která jsou uložena v počítačích umístěných různě po světě a propojené v síť. Uživatelé této sítě mohou mezi sebou vzájemně komunikovat či sdílet data. Zajímavostí je, že internet nemá žádnou hlavní centrálu. Internet nám často usnadňuje život a může nám pomoci třeba i při hledání zaměstnání (Fialová a kol. 2006).

„Pojem *e-learning* bývá v dnešní době používán v poměrně široké souvislosti vzdělávání na všech stupních a typech škol. Jedná se o vzdělávací proces, v němž jsou používány informační a komunikační technologie, které pracují s daty v elektronické podobě...“ (Dosedla, Válek, 2013).

Skype je program umožňující internetové volání mezi zařízeními, tudíž je nutnost připojení k internetu. Jelikož je tato aplikace bezplatná, tak je bohatě využívána. Hovořit lze také formou video hovorů (Burdová, Traxler, 2016).

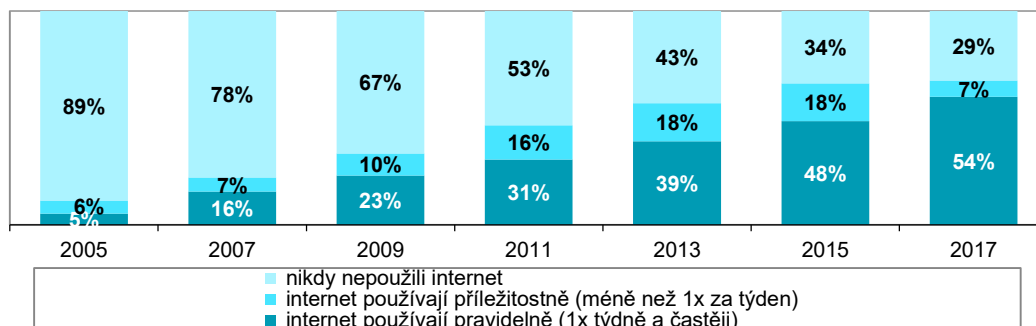
4.4 Senioři ve vztahu k digitálním technologiím

Jedním z nejvýznamnějších rysů moderní doby je neustálý rozvoj technologií. Takovéto klima společnosti vyvíjí permanentní tlak na vzdělávání se v této oblasti i na finanční vklad do nového vybavení (Holmerová a kol. 2014). Vzdělávání již dnes není jen dominantou školního studia, ale setkáváme se s ním celý život, takže ani seniorům se nevyhýbá. Starý člověk by si měl vytyčit nějaké cíle, kterých chce dosáhnout a promyslet techniky, jak jich dosáhnout (Šramo, 2011). Ti, kteří touží po sebevzdělávání v oblasti nových médií, ví, že zvýšení počítačové gramotnosti jim umožní nové příležitosti a pomůže při začleňování do

současného světa. Touha učit se novým věcem záleží hlavně na motivaci jedinců. Do důvodů motivace podle Tomczyka (2015) řadíme například obeznámení se s nejrůznějšími typy on-line služeb, získávání informací a jejich zpracování a sdílení, nebýt opožděný se současným vývojem společnosti, být přes komunikační prostředky spojený s rodinou a kamarády, zvýšení vlastního potenciálu, nárůst sebevědomí apod. Senioři, u kterých motivace přichází z vlastního zájmu, jsou spokojenější než ti, které k tomu donutili vnější podmínky.

Technologie mohou pomoci usnadnit seniorům život, ale setkáváme se s různými překážkami, které ničí možnost jejich využití u starších lidí. Již domácnosti se setkáváme s čím dál víc propracovanějšími domácími spotřebiči, ve kterých se nachází „malý počítač“. Každý spotřebič vlastní několikero funkcí a samozřejmě několik tlačítek a displejů. Je nutností, abychom se při vývoji nových technologií zaměřovali i na jejich uživatele, jako jsou právě senioři. Již z různých studií je dokázáno, že senioři disponují jen omezenou znalostí v rámci moderních technologií a tím se dostávají do vyloučené oblasti uživatelů, tento jev nazýváme digitální vyloučení (Štěpánková a kol. 2014).

V průběhu několika let jsme mohli zaznamenat přeměnu funkce u prostředku sdělovacího informace a u jeho příjemce. V minulosti byly tyto informační nástroje nadřazené a jedinec se stával jen nečinným účastníkem tohoto procesu. Naproti tomu dnes může účastník použít média podle své kreativity. Každý jedinec síťového připojení má možnost nahrávat různé informace a to i v podobě fotografií či audiozáznamů. Internet se proto stává zahlcený i velkým množstvím nepotřebných informací a to je komplikace zejména pro seniory, pro které takové množství informací působí neuceleným a nepřehledným dojmem (Tomczyk, 2015).

Graf 6: Používání internetu jednotlivci v Česku ve věku 55 až 74 let:

Zdroj: ČSÚ 2018, Šetření o využívání ICT v domácnostech

U seniorů se setkáváme s tím, že jsou od společnosti mírně izolováni. V tomto problému je volba internetu dobrým pomocníkem, protože umožňuje nové možnosti socializace což může pomoci zejména seniorům, kteří mají problémy s pohyblivostí, či mají své příbuzné vzdálené od jejich bydliště. Cílem je zavést seniory do světa moderních technologií a přesvědčit je, že není nutností se tohoto pro ně neznámého prostředí bát (Štěpánková a kol. 2014).

I když je rozvoj v rámci digitálních technologií brán jako pozitivní, tak sebou přináší i nemalé následky a to především v odvětví komunikačních médií. Hrozby v této sféře se zaměřují primárně na důvěřivost lidí a nejvíce zranitelní v této oblasti jsou především senioři a malé děti, jelikož nemají takové zkušenosti ve světě moderních technik a jsou nejvíce důvěřiví k cizím lidem. Staří lidé jsou pro druhou stranu tím nejslabším článkem a zdrojem důvěrných informací, které mohou druzí zneužít. Tento negativní systém má na svědomí zejména sociální inženýrství. Do tohoto pojmu se zahrnují techniky, které mají za úkol ovlivňovat člověka – měnit jeho myšlenky, názory a vzbuzovat mylnou představu o konkrétní věci a nelegálně tak získávat informace od druhých lidí. Starší lidé se tak bez svého vědomí stávají obětí útoku a dostávají se tak do velmi nebezpečných situací (Lokaj a kol., 2014).

Když se digitální technologie začaly stávat součástí lidského života, byla gramotnost v tomto oboru velkou výhodou pro jednotlivce. V současné době je již počítačová gramotnost zcela nezbytná a lidé nerozumějící této oblasti se stávají izolovaní od současného světa. V řadě zemí se začínají o vzdělávání seniorů v rámci digitálních technologií zabývat což je zapříčiněno aktivní politikou jednotlivých států a různými formami edukace je začleňují do světa moderních technologií (Sak, Kolesárová, 2012).

„Nejen životní styl mladé generace, ale i životní styl význačné části staré generace je digitalizací významně ovlivněn. Lze říci, že v této oblasti čeští senioři a česká společnost neostávají za ostatní Evropou a český senior v tomto smyslu představuje standartního Evropana“ (tamtéž).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 METODOLOGIE VÝZKUMU

Vzhledem k mému tématu, které se týká využívání digitálních technologií v seniorském věku a je tak velice zaměřen na zkušenosti jednotlivých účastníků výzkumu, tak jsem si pro svoji práci zvolila kvalitativní výzkum, který byl prováděn za pomoci polostrukturovaného rozhovoru. Chtěla se touto prací, co nejlíže a detailně přiblížit do života seniorů a zjistit jejich vlastní názory na tuto aktuální problematiku a tím získat spolehlivá data k vytvoření výsledné teorie výzkumu.

5.1 Popis kvalitativního výzkumu

Podle Corbinové a Strausse (1999) označujeme za kvalitativní výzkum takový, při kterém nepostupujeme podle statistických operací. Kvalitativní výzkumy se mohou zabývat určitým chováním osob, příběhy života lidí. Nevylučuje se, že některé data mohou být kvantifikovány, ale samotné analyzování nasbíraných dat je již kvalitativní. Ne vždy se ovšem setkáváme s jednoznačným kvalitativním výzkumem, i když autoři svých výzkumů provádějí svoje zjišťování formou dotazování tak i pozorování, ale následně data kategorizují, tak, že je možné analyzování numerickým způsobem.

Jan Hendl (2016) uvádí, že ve společnosti je chápán kvalitativní výzkum jako doplňující metoda nejpoužívanějšího kvantitativního výzkumu. Postupem času se kvalitativní výzkum stal ekvivalentním výzkumu kvantitativního. Mnoho metodologů nesouhlasí s názorem, že kvalitativní výzkumy jsou takové, které při zpracovávání výsledků nepoužívají statistické metody.

Někteří badatelé vymezují rozlišnost jednotlivých výzkumů na základě použitých metod při sběru dat. Při využívání kvantitativního výzkumu je prostředkem pro sběr dat dotazník, zatímco u kvalitativního výzkumu je to rozhovor. Takový názor poté směřuje ke zjednodušení jednotlivých znaků, protože i právě zmiňovaný rozhovor můžeme využít v obou dvou případech. V kvalitativním výzkumu je hlavně využívám hloubkový polostrukturovaný rozhovor, který má detailně zachytit zkoumané jevy, kdežto u standardizovaného strukturovaného rozhovoru, je typické pokládání rovnocenných otázek ve stejném pořadí. Tento typ rozhovoru se využívá i v kvantitativním výzkumu (Švaříček, Šed'ová, 2014).

5.2 Cíl výzkumu a stanovení výzkumných otázek

Jelikož se digitální technologie čím dál více dostávají do našich životů, ale málokdo bere ohled v jejich šíření na skupinu těch nejstarších občanů, což vidím jako zásadní problém v životě seniorů, kteří kvůli své nízké digitální gramotnosti, začínají být závislími na svých nejbližších. Proto cílem mého výzkumu bylo, zaměřením se na názory jednotlivých seniorů na tuto problematiku. Jelikož zažili dobu před nástupem těchto digitálních vymožeností a nynější dobu, tak mohou říci z jejich pohledu, plusy a mínusy těchto digitálních technologií. Hlavním úkolem při rozhovorech bylo zjistit, s jakými digitálními technologiemi přicházejí do styku a jak moc je umí/neumí využívat. Dále byla zkoumaná celková motivace seniorů digitální technologie využívat, závislost na ostatních při používání a postoj k dalšímu vzdělávání v této problematice.

Vhledem k jednotlivým cílům byla stanovená hlavní výzkumná otázka a pět otázek dílčích:

HVO : Jaký je přístup seniorů k digitálním technologiím?

DVO1: Jaké digitální technologie senioři využívají?

DVO2: Jaké jsou schopnosti seniorů v digitálních technologiích?

DVO3: Co motivuje seniory k využívání digitálních technologií?

DVO4: Jak se využívání digitálních technologií projevuje na autonomii seniorů?

DVO5: Jaká je ochota seniorů vylepšovat své dovednosti v oblasti využití digitálních technologií?

5.3 Sběr dat

Jako nejvhodnější forma pro sběr dat, se mi jevila metoda použití hloubkového polostrukturovaného rozhovoru, který je nejčastější metodou při sběru dat v kvalitativním výzkumu. Pomocí této formy rozhovoru zkoumáme jednotlivé osoby určité sociální kategorie. Výhodou těchto rozhovorů je, že otázky jsou otevřené, tudíž odpovědi jednotlivých osob nám umožňují lépe zaznamenat bezprostřední odpovědi jednotlivých účastníků rozhovoru, což je typickým znakem kvalitativního výzkumu (Švaříček, Šed'ová, 2014).

Při přípravě mého polostrukturovaného rozhovoru, jsem se zaměřila na témata, která vycházejí ze stanovených výzkumných otázek, a podle těchto návodů jsem vytvořila deset hlavních otázek, které jsem v průběhu rozhovorů doplňovala v návaznosti na odpovědi respondentů podotázkami. Jednotlivé rozhovory se konaly v prostředí, které si sami senioři vybrali, většinou se jednalo o jejich domácnosti. Pro zjištění vhodnosti otázek a určitých nedostatků v rozhovoru jsem nejdříve provedla interview s jedním seniorem, kterého jsem do výzkumu nezahrnula. Senioři byli na začátku samotného rozhovoru informováni, jak bude dotazování probíhat a co je cílem našeho rozhovoru. Dále byli poučeni o tom, čím konkrétně myslíme digitálními technologiemi. Všem seniorům jsem dala možnost se na začátku rozhovoru zeptat na případné nejasnosti k tématu rozhovoru či jeho průběhu, stejně tak se mohli senioři dotazovat při závěru rozhovoru. Při průběhu dotazování jsem se snažila zachovat rovnocenný postoj k dotazovanému a motivovat seniora k více podrobným odpovědím. Při odpovědích dotazovaných jsem neprojevovala svůj subjektivní postoj k tématu, tudíž jsem se vyhýbala kladným či negativním reakcím na jednotlivé odpovědi respondentů. Všechny rozhovory byly ve zvukové formě nahrány na mobilní telefon do formátu.mp3, s čímž každý senior vyslovil souhlas na začátku rozhovoru.

5.4 Výzkumný soubor

K vyhledávání jednotlivých respondentů k mému rozhovoru jsem zvolila metodu „sněhové koule“, která je charakteristická tím, že jednotliví účastníci výzkumu nám sami doporučují další lidi vhodné k dotazování, jedná se asi o nejčastější formu, která slouží k záměrnému výběru jednotlivých osob k rozhovorům (Sedláková, 1976).

Výzkumný soubor, který bude reprezentovat náš výzkum, jsem se snažila vybrat na základě doporučení od druhých lidí tak, aby jednotliví lidé měli odlišnou úroveň digitální gramotnosti a různý stupeň dosaženého vzdělání. Všichni účastníci mého výzkumu disponovali věkem nad 65 let, což jako obecnou hranici důchodového věku označují i Janiš a Skopalová (2016). Rovněž žádný z mých respondentů nebyl již ekonomicky činný.

Účastníci výzkumu měli splňovat pouze dvě kritéria:

- 1) Věk nad 65 let
- 2) Ekonomická neaktivita

Tabulka 2: Identifikační údaje jednotlivých respondentů

Jméno	Věk	Vzdělání	Bývalé zaměstnání
Jana	72	Maturita	Školní kuchařka
Irena	65	Vysokoškolské	Účetní
Otmar	67	Vysokoškolské	Architekt
Ludmila	83	Vyučená	Dělnice v kovovýrobě
František	75	Vyučen	Nástrojař
Marie	73	Vyučená	Dělnice ve strojírenství
Hana	65	Vyučená	Živnostnice

5.5 Zpracování dat

Jednotlivé nahrané rozhovory v mobilním telefonu jsem si přepsala do textového editoru. Následně jsem přistoupila k analýze rozhovorů a to pomocí metody otevřeného kódování. Tato metoda spočívá v tom, že rozhovory rozebereme na jednotlivé části, těmi mohou být slova, věty, souvětí nebo odstavce. Každé takto vzniklé jednotce je přiřazen určitý kód, který tento úsek vystihuje, kódem může být jak slovo, tak i krátké označení. Jednotlivé kódové označení se nám v průběhu analyzování začne opakovat, můžeme se k nim nazpět vracet a v případě potřeby upravovat. Když už máme vytvořené všechny kódy, tak začneme s jejich kategorizováním na základě jejich podobnosti. Ke každému kódu můžeme zařadit i více úryvků. Použití metody otevřeného kódování je pracnou analytickou záležitostí, ale bude nám v budoucnu návodem při zpracovávání následných analytických částí (Švaříček, Šedřová, 2014).

Následně po provedení otevřeného kódování jsem navázala metodou axiálního kódování, které vychází z analytické techniky zakotvené teorie, která je nejvíce propracovaným návodem, jak pracovat se získanými kvalitativními údaji. Výhodou této techniky je to, že nám napomáhá k vypracování více širšího teoretického konceptu. V zakotvené teorii probíhají následující tři techniky kódování: otevřené → axiální → selektivní (tamtéž).

Podle Hendla (2016) badatel při zpracovávání axiálního kódování prozkoumává různé příčiny, důsledky a strategie, kterými tvoří následnou páteř, která propojuje jednotlivé kategorie. K tomu, aby badatel našel vztahy mezi kategoriemi, tak musí zkoumat, jaké seskupení kódů v kategoriích jsou spojené s odlišným seskupením kódů v jiné kategorii. K tomuto systému potřebujeme znát teoretický rámec, který nám poskytne návod, jak mezi sebou logicky jednotlivé druhy fenoménů propojit.

Strauss a Corbinová (1999) uvádí následný paradigmatický model, podle něhož v zakotvené teorii spojujeme podkategorie s kategoriemi do souboru vztahů vymezujičích:

PŘÍČINNÉ PODMÍNKY → JEV → KONTEXT → INTERVENUJÍCÍ PODMÍNKY → STRATEGIE JEDNÁNÍ A INTERAKCE → NÁSLEDKY

Příčinné podmínky: události, které vedou k výskytu určitého jevu,

např.: zlomení nohy → bolest = příčinná podmínka → jev

Kontext: soubor vlastností, které náležejí jevu

Intervenující podmínky: širší strukturní kontext jevu, tyto podmínky usnadňují nebo znesnadňují použití strategií jednání nebo interakce v určitém kontextu

Strategie jednání nebo interakce: metoda budování teorie orientovaná na jednání interakce

Následky: jednání nebo interakce reagující na jev nebo jev zvládající má určité výsledky nebo následky

(Strauss a Corbinová, 1999).

Během otevřeného kódování jsem dospěla k následujícím kategoriím a kódům:

Vybavení digitálními technologiemi

- Klasický mobil
- Chytrý mobil
- Stolní počítač
- Notebook
- Běžná TV
- Chytrá TV
- Fotoaparát
- Tiskárna

Využití digitálních technologií

- Mobil
 - Jak často využívá mobil
 - Volání
 - Messenger
 - Facebook
 - Viber
 - Fotoaparát
 - Youtube
 - Vyhledávání informací na internetu
- Stolní PC/ Notebook
 - Jak často používá PC/Notebook
 - Email

- Vyhledávání informací na internetu
- Objednávání přes e-shopy
- Facebook
- Skype
- Youtube
- Excel, Word
- Internetbanking
- Zábava
- TV
 - Jak často používá TV
 - Aktivně
 - Pasivně
- Ostatní
 - Tiskárna

Autonomie

- Zvládnou sám/a dokud se něco nepokazí
- Nemusím využívat druhé
- Jsem samostatný/á?
- Pomáhají děti
- Pomáhají vnoučata
- Opora

Motivace k používání a dalšímu rozvoji

- Být spojen s okolím
- Moje hobby
- Rád/a používám
- Doba člověka nutí
- Nedokážu si to bez toho představit
- Nechci být závislý/á
- Pozitivní přístup ke vzdělávání
- Zjednodušuje mně to život

Překážky používání a dalšího rozvoje

- Technologie nejsou tématem konverzace
- Je to složité
- Nepotřebuji to
- Osobní postoj
- Peníze
- Zvyk
- Ostatní jsou na tom ještě hůř
- Permanentní změna
- Fyzické faktory
- Proč ne chytrý mobil
- Proč ne SMS
- Proč ne fotoaparát
- Proč ne chytrá TV
- Negativní přístup ke vzdělávání
- Jsem starý/á
- Nejistota

5.5.1 Vybavení digitálními technologiemi

První kategorie, která vyplynula z rozhovorů, se věnuje vybavenosti seniorů digitálními technologiemi. Lze říci, že senioři využívají různé druhy technologií, avšak v rozdílné míře. Z odpovědí je zřejmé, že senioři nejvíce využívají klasický mobil. Například bývalá školní kuchařka řekla: „*Nene my máme jen tu Nokii normální, normální tlačítka*“. Někteří z nich však disponují i takzvaným chytrým mobilem. „*Děti mi koupily ten dotykový a ten už mám několikrát*“, řekla například bývalá živnostnice Hana. Mezi respondenty jsou dva lidé s vysokoškolským vzděláním, kteří oba vlastní smartphone (chytrý mobil). Třetí uživatelkou smartphonu je živnostnice Hana. Smartphone nepoužívají lidé, kteří se v minulosti živilo jako nástrojář, dělnice v kovovýrobě, školní kuchařka a dělnice ve strojírenství a tedy lze říci, že na jejich pracovních pozicích nebyly nijak zvlášť kladené nároky na gramotnost v digitálních technologiích, proto neměli dostatečnou možnost, se s těmito různými vymoženostmi (ne jen chytrým mobilem, jelikož u některých za jejich pracovní aktivity ještě chytré

telefony neexistovaly) setkat, tudíž se tato nepotřebnost digitálních technologií na jejich pracovních pozicích, mohla projevit na pozdějších motivacích, si takovéto chytré telefony vůbec kupovat.

Všichni respondenti doma mají stolní počítač. Dva respondenti používají notebook, přičemž bývalá účetní Irena jej používá v domácnosti namísto stolního počítače: „*Mám notebook, ale mám ho na stole, je to tak pro mě lepší.*“ Bývalá živnostnice Hana pracuje na stolním počítači i notebooku jako jediná. Z výsledků vyplývá, že senioři mají ve většině případů rádi určitou předmětovou stabilitu. Možným důvodem proč senioři používají ve většině případů stolní počítač je ten, že seniora ovlivňují takové fyzické faktory, díky nimž již není schopný takové obratné manipulace s notebookem, jako mladší generace.

Stejně zjištění je i u používání klasické vs chytré televize. Chytrou televizi využívá opět bývalá živnostnice Hana, bývalá účetní Irena a architekt Otmar. Tedy stejní respondenti, kteří využívají i chytrý telefon. Tito majitelé chytrých televizí nevyužívají všechny jejich funkce, dva využívají chytrou televizi kvůli možnosti zpětně si přehrát program, třetí majitelka chytré televize nepoužívá její nadstandartní funkce. „*Mám, ale internet v tom nevyužívám, jen sleduji seriály,*“ popisuje užívání chytré televize Hana. Důvody nevlastnění chytré televize jsou spojeny s tím, že seniorům povětšinou stačí sledování běžných programů, tudíž o chytrou televizi neprojeví větší zájem.

Jinak je to u používání digitálních fotoaparátů. Architekt Otmar, který používá chytrý telefon a chytrou televizi, disponuje digitálním kompaktem, bývalá živnostnice Hana a účetní Irena používají fotoaparáty v mobilu. Mimo tuto vybavenější skupinu respondentů digitální fotoaparát mají i dva další respondenti - dělnice Marie a nástrojář František.

Tiskárnu doma má pět respondentů, mezi které patří architekt Otmar, živnostnice Hana, dělnice Marie i nástrojář František. Ale příliš ji nevyužívají nebo ji využívají s asistencí někoho jiného: „*Umím si věci vytisknout, ale radši tisknu, když je někdo doma,*“ nebo „*Tak máme ji doma... i jsem si párkrát něco vytiskla.*“ Vybavení tiskárnou dosti souvisí u mých respondentů i s bývalým povoláním. Architekt, účetní i živnostnice s tiskárnou museli pracovat během svého profesního aktivního období, je tedy zřejmé, že toto vybavení najdeme i v jejich domácnostech. Dále tiskárnu mají senioři, jež pracovali v dělnických profesích, a to, může být důvod toho, že tiskárnu sice vlastní, ale neumějí ji moc používat.

Co se týče vybavenosti seniorů digitálními technologiemi, ukazuje se, že všichni respondenti využívají širokou škálu technologií. Ti z nich, kteří mají vysokoškolské vzdělání (dva z respondentů - architekt Otmar a účetní Irena) nebo ti, kteří potřebovali technologie při svém zaměstnání (živnostnice Hana), využívají pokročilejší digitální technologie.

5.5.2 Využití digitálních technologií

V další části se věnujeme tomu, jaké funkce používají na jednotlivých typech zařízení - mobil, počítač/notebook, televize a ostatní. Rovněž se zabýváme tím, jak často respondenti tyto funkce využívají.

Mobil

Mobilní telefon využívají téměř všichni respondenti denně, kromě dělnice Marie: „*Tak mobil, to já nevím, volám tak třikrát, čtyřikrát za týden, denně mobil nepoužívám.*“

Nejvyužívanější funkcí je samozřejmě primární funkce telefonu - volání. Telefony využívají hlavně ke komunikaci se svou rodinou: „*Volám někomu - synovi, vnučkám, nic jiného na telefonu nedělám,*“ nebo například: „*Voláme si s dědou, pokud je někdy pryč, nebo si voláme s dcerou nebo i s vnoučaty a i se sestrou.*“ Někteří nevyužívají mobilní telefon k ničemu jinému. Komunikace je u seniorů největším motivem vůbec nějaké technologie využívat. Což můžeme zdůvodnit tím, že staří lidé jsou dost často osamocení a mají tak velkou potřebu společenského kontaktu, což zajisté raději plní osobním setkáním, ale když už se nevyskytuje jiná možnost – například děti v zahraničí, tak je na druhém místě zvolení hovorů, a to jak obyčejným voláním, tak u některých seniorů využitím některé aplikace k telefonování určené, tyto aplikace jsou specifikovány dále.

Aplikaci pro komunikaci přes internet Messenger využívají dvě respondentky. Jde o účetní Irenu a živnostnici Hanu. Díky ní rovněž komunikují s nejbližším okolím: „*Mám takovou ikonu Messenger, sem tam mně nato přijde zpráva,*“ řekla účetní Irena. Vedle toho živnostnice Hana rovněž používá aplikaci pro posílání fotografií: „*V mobilu mám tu ikonu s obchodem, kde jsou všelijaké ty aplikace na stažení, a přesto jsem stáhla ten Messenger a přes ten komunikuji taky s okolím, posíláme si tam fotky...je to fajn, hlavně je to rychlý.*“ Z těchto výsledků vyplynulo, že aplikace Messenger už není jen symbolem pro mladé generace, ale výhody této aplikace se již dostávají i do podvědomí seniorů.

Na sociální síti Facebook se pohybují stejné dvě respondenty, což může být dáno i tím, že obě vlastní chytrý telefon, který to umožňuje. Zatímco Irena sleduje fotografie svých blízkých a jejich rady například v oblasti vaření: „*Ano jsem tam zaregistrovaná a dívám se tam, když tam něco dají moje děti nebo nějakí moji nejbližší kamarádi, tak se nato koukám, na nějaké ty fotky nebo příspěvky. A mám ještě jednu kamarádku ještě z gymnázia, co bydlí v zahraničí, a vždycky sdílí nějaké recepty a já se na ty recepty koukám,*“. Živnostnice Hana používá Facebook pro čtení zajímavých informací: „*Jsem zaregistrovaná na Facebooku, občas se tam koukám, jsou tam různé zajímavosti, tak občas něco sdílím, třeba nějaké historické fotky z Brna.*“ Tato sociální síť přináší seniorům informace, podle jejich konkrétních zájmů a možnost se spojit, jak se svojí rodinou, tak i dávnými přáteli. Tato aplikace zatím není u seniorů moc v oblibě, tak jako všelijaké sociální sítě, s čímž souvisejí jejich osobní postoje, které jsou u starých lidí převážně negativní, co se týká těchto sociálních sítí. Senioři také mohou mít obavy ze sdílení nějakých důvěrnějších informací, což může vést k nepoužívání těchto aplikací.

Dva respondenti - opět účetní Irena a nově i architekt Otmar využívají mobilní aplikaci Viber pro komunikaci. Je to dáno tím, že jim byla doporučena jejich dětmi, s kterými přes ni poté komunikují. Irena, která má syna v Šanghaji a Viber používá výhradně při komunikaci se synem, řekla: „*Ještě mám Viber, co mě tam nainstalovaly moje děti, ale přes ten Viber mě někdy špatně rozumí.*“ Otmar stejně tak přes aplikaci komunikuje s rodinou a kamarády: „*Se svojí rodinou a kamarády jsem na Viberu, umím přeposílat fotky přes Viber.*“ Zde můžeme vidět, nakolik děti ovlivňují seniory v tom, co právě oni budou využívat, s čímž už se dostáváme k otázkám autonomie.

Fotky na mobilu samozřejmě pořizuje trojce respondentů, která vlastní chytrý telefon. Telefon prakticky nahradil klasické fotoaparáty, což přiznávají všichni tři respondenti. Příkladem může být Irena: „*Foťák používám pouze v mobilu, umím si vytvořit alba v mobilu a umím to poslat přes Viber a Messenger, vím, že se dají nastavit různé režimy na foťáku, ale to já neumím používat.*“ Fotografie umí pořizovat, nevěnují se pak následné editaci fotografií. Fotografie případně posílají přes komunikační aplikace. „*Fotky fotím převážně na telefonu, upracovat se mně to nechce, to se mně nechtělo učit, byl sem na to líný, přeposílat to umím na ten Viber či mejlem,*“ řekl Otmar. Senioři si povětšinou vystačí s fotografováním v mobilu, pokud tedy takový mobil vlastní. Nejsou ale moc spokojeni s velikostí fotografií, s čímž se dostáváme opět do fyzických faktorů ve stáří a to konkrétně – nižší kvalitou zraku.

Nejoblíbenější aplikaci pro sledování videí na internetu Youtube používají na chytrém telefonu opět Irena a Hana. Poslední zmíněná specifikovala, že se dívá na videa pořízená u nich v obci: „*Dívám se taky na Youtube, jsou tam různá videa i z naší obce.*“

Chytré telefony jejich uživatelé z řad seniorů využívají i na vyhledávání informací na internetu. Jde opět o Irenu a Hanu. Irena používá vyhledávače pro hledání receptů s tím, že ušetří čas, když nemusí pouštět počítač. Hana radši využívá vyhledávače právě na počítači. Otmar používá vyhledávač k prohlížení map.

Stolní počítač/Notebook

Četnost využívání se liší. Každý den používá počítač zhruba více než polovina respondentů. Zbytek jen několikrát do týdne, přičemž důvodem je například to, že se jim nechce počítač zapínat. To uvádí například účetní Irena: „*Notebook používám jen párkrát do týdne, nechce se mě to zapínat.*“

E-mailovou adresu mají téměř všichni respondenti - využívají ho však různě často a k jiným účelům. Přes e-mail posílají například rodinné fotografie, jako to dělá dělnice Ludmila: „*Jsem přihlášená na mejlu, tam mě posílají třeba ty fotky vnoučat.*“ E-mail používají pro oficiálnější komunikaci, ať už to bylo v jejich aktivní etapě života třeba při podnikání (živnostnice Hana) nebo pro komunikaci v rámci spolků: „*Přes mejl posíláme mejly mezi včelařema.*“

Vyhledávání informací na internetu je hlavní činností respondentů na počítačích. Zajímají je hlavně informace z oblasti jejich koníčků a zájmů - František hledá články o včelách, aktuální informace z jejich sdružení včelařů či informace o mších v místním kostele, Jana s Hanou sledují horoskopy, Marie sleduje aktuální informace z jejich obce (termíny svozu komunálního odpadu) či zprávy. Zprávy sledují na Internetu i ostatní respondenti. Jeden z respondentů uvádí například: „*Na Seznamu čtu články o politice, o světě a to stejné na Idnes.cz, kde čtu o Babišovi, o vládě a o katastrofách.*“ Všechny respondenty zajímá dění ve světě, což můžeme brát jako výraznou motivaci k využívání digitálních technologií.

Část z respondentů využívá počítač, respektive internet, i k objednávání zboží přes e-shopy. Dělnice Marie si například objednává přes internet léky, jak uvádí: „*Taky si umím objednat léky přes internet.*“ Jeden z respondentů říká, že nákupu věcí přes internet příliš nedůvěřuje. Tu se nám naskytuje možnost dohlédnout do příčin, proč se stává nákup na internetu čím dál

známější pro seniory. Fyzické faktory mohou podporovat nákup z domova, jelikož senioři mohou být více či méně hendikepovaní chůzí, tak se u nich naskytuje motivace využít právě tuto službu.

Sociální sítě na stolním počítači využívají stejné dvě respondentky jako už chytrých telefonů - Irena a Hana. Většina ze seniorů se však sociálním sítím vyhýbá. Otmar je dokonce proti jejich používání: „*Nějaké sociální sítě já neuznávám.*“

Co se týče programu Skype pro telefonování a videohovory, respondenti ji mají v počítačích, ale příliš ji nevyužívají. Marie například uvádí: „*My s manželem máme ten Skype, někdy ho i využíváme, i fotky občas přes to pošlu, ale já mám radši to volání přes mobil a oni to ani nemají zaplé, tak s kým si tam mám volat.*“ Podobně mluví i další z těch, kteří Skypem disponují.

Portál Youtube používají rovněž jen ti respondenti, kteří ho sledují na chytrých mobilních telefonech. Ostatní jej nepoužívají.

Mezi další využívané programy patří pracovní nástroje Word a Excel. Jejich využití souvisí s tím, jestli dané programy museli využívat ve své bývalé práci. Příkladem je bývalá účetní Irena, která pracovala s Excelem a účetními programy. V menší míře pracovala s Excelem bývalá podnikatelka Hana. Znalost Wordu uvádí ještě bývalý architekt Otmar.

Někteří z dotazovaných seniorů umí nahlížet na svůj bankovní účet pomocí takzvaného internetbankingu, což jim pomáhá být samostatnějšími v tom, že nemusí docházet do konkrétní banky, či někoho žádat o pomoc.

K zábavě používají počítač senioři také. Vedle posílání fotografií při komunikaci s rodinou či přáteli jsou to i jiné programy. Architekt Otmar využívá k zálibě spojené se svým povoláním: „*Občas se ze záliby zabývám svojí prací, tak si občas nakreslím něco v grafickém programu.*“ Další respondenti uvádějí, že hrají na počítači karetní hry.

Televize

Na televizi se dívají respondenti zpravidla každý den. Přičemž oblíbeným pořadem jsou televizní noviny. Naprostá většina respondentů sleduje televizi pasivně. Dívají se na seriály, zprávy, vědomostní soutěže apod. „*Já rád sleduju zprávy, občas nějaký film a takové ty receptáře, tam je občas něco i o včelách,*“ řekl například nástrojář František. Aktivně používá

televizi Irena a Otmar, kteří si umí pustit programy ze záznamu a využívat tedy více funkcí moderních televizí. Internet však na své chytré televizi nevyužívají.

Tiskárnu sice senioři doma k dispozici mají, ale neradi ji používají bez přítomnosti technicky znalejších členů rodiny. Jak uvedla například Marie: *„Většinou řeknu vnučkám ať mě to vytisknou, já to neumím dat do toho programu, abych to pak mohla vytisknout, tak jak to dělají vnučata... nevypadá to dobře, je to useklý a nebo nějaké zbytečnosti a já to neumím dat pryč z toho.“*

Nejvíce respondenti z řad seniorů využívají klasické televize, ale velmi často používají i telefony a počítače. Zručnější z nich jsou pak schopni využívat i komunikační aplikace.

5.5.3 Autonomie

Důležité je také sledovat, vedle toho jaké zařízení senioři vlastní a co mají nainstalováno, také to, jestli jsou schopni tato zařízení a programy využívat sami nebo pouze s asistencí někoho dalšího.

Základní práci s přístroji zvládají senioři sami, o čemž svědčí jejich slova: *„Dycky idu, pokliknu si tam, něco nevím, co aj navaření přidat a tak, takže su samostatnější,“* řekla například bývalá dělnice Ludmila. Nástrojář František uvádí, že si s manželkou vystačí a dodává: *„Naše účty máme pod kontrolou, já si najdu věci o včelách, taky rozpis odpadů, takže jsme samostatnější.“* Marie tvrdí: *„Všecko si sama dohledám,“* a Hana říká: *„Nemusím se tolik obracet na děti, aby mně s něčím pomohly.“*

Senioři ačkoliv jsou zdatní v základních funkcích jejich zařízení, když nastane problém, obrací se na členy svých rodin. A to nehledě na jejich dosažené vzdělání či bývalé zaměstnání. Bývalá školní kuchařka Jana například říká: *„Když se mě ten počítač na něco ptá, tak to už vůbec nevím, tak to raději hned volám dceři.“* Vnučce zase volá bývalá dělnice. Účetní Irena se zase spoléhá na manuál od svého syna. A na syna se spoléhá i nástrojář František: *„Fanůš (syn) to vždycky všechno opraví, když potřebujem.“* Stejný případ je i bývalá živnostnice Hana, která se rovněž obrací na své děti: *„Když mě něco na tom nořasu vyskočí a já nevím, co s tím, tak se na ty děti obrátím.“*

Snad všichni respondenti se shodnou na tom, že k řešení větších problémů potřebují své děti případně vnučata. Tedy že nejsou samostatní ve věcech, které se týkají instalace a další práce s programy. O rady své děti žádají přímo, když s nimi děti bydlí, jako například účetní Irena: *„Mám štěstí, že nejmladší syn tu s námi ještě bydlí, ale až půjde pryč, tak kdo mně to*

ukáže. “ Nebo se problémy obrací na dálku či s nimi čekají, než se k nim děti nebo vnoučata dostanou.

Co se týče samostatnosti, architekt Otmar například na otázku, zdali je samostatný odpovídá takto: „*Ano i ne, samostatný, když já potřebuji a nesamostatný, že mě furt otravují, když já nechci.*“

Můžeme tedy říci, že senioři jsou do určité míry samostatnějšími. V určitém okamžiku se ale stávají závislími na svých nejbližších, což může mít za následek to, že mohou mít větší motivaci se hlouběji v rámci digitálních technologií vzdělávat, aby se stali méně závislími na ostatních. Ale přítomnost nejbližších může mít i opačný účinek, například František říká: „*Manželka to zvládne za mě.*“ Z toho můžeme usuzovat, že opora nemusí být vždy motivací, ale může mít za následek to, že senioři se zvyknou nato, že vždy když si neví rady, tak to za ně někdo udělá, což snižuje jejich motivaci na větší autonomii.

Úroveň digitální gramotnosti a následně přijatelný stupeň autonomie může ovlivňovat i řada dalších překážek, často jsou to finanční prostředky, nedostatek financí seniorovi znemožňuje nákup digitálních technologií a tedy i možnost více využívat digitální technologie a stát se tak samostatnějšími.

5.5.4 Motivace k používání a dalšímu rozvoji

Hlavním důvodem, proč lidé využívají digitální technologie, je to, že chtějí být v neustálém kontaktu se svými blízkými a s okolím. „*Já si zavolám, když chci někoho slyšet, to já si zavolám, pokecáme spolu. Kdybych je nevidala každý týden, to by mě mrzelo opravdu... to bych si určitě nějaký ten telefon koupila, abychom si mohli volat, vidět se i si posílat fotky,*“ říká k tomu bývalá školní kuchařka Jana. Účetní Irena zase využívá digitální technologie ke komunikaci se svým synem, který žije dlouhodobě v zahraničí. Digitální technologie umožňují často osamocným seniorům zůstat v kontaktu se svoji rodinou.

Mezi další motivace k používání technologií patří získání informací či rozvíjení zdatností v zájmech respondentů. Architekt Otmar využívá grafický program pro své kresby, nástrojář František si hledá informace o včelařství a bývalá dělnice Ludmila se věnuje posílání svátečních přání.

Senioři uvádí, že digitální technologie používají rádi, protože jim přináší vedle kontaktu s okolím a užitečných informací i zábavu. „*Dívu sa ráda aj na vítání občánků nebo aj na fotky*

z plesů aj lyžování děcek,“ říká například bývalá dělnice Marie. Internet je pro ně velkým zdrojem informací, které by si za jiných okolností neměli kde najít.

Vedle toho respondenti zmiňují, že další motivací k používání digitálních technologií je i to, že je k tomu nutí doba. V závislosti na tom, jak se mění například způsoby komunikace, jsou senioři motivováni k tomu tyto aplikace využívat. Příkladem může být komunikace s bankou skrze internetbanking nebo třeba i běžná komunikace s dětmi žijícími v zahraničí.

Komunikaci i další fungování si část z nich nedokáže bez nových technologií představit. Na nové způsoby komunikace si zvykli například už ve svém zaměstnání: *„Nedokážu si představit, jak by jsem fungoval, ještě když jsem pracoval, ale i teď, když jsem v důchodě. Jen s pevnou linkou a chrčícím faxem si to už neumím představit,*“ řekl bývalý architekt Otmar.

Další motivací k větší práci s digitálními technologiemi je i to, že děti odchází z domu. Děti za ně řešily problémy spojené s těmito zařízeními. Avšak poté co odejdou z domu, na to zůstanou senioři sami a tak se s tím musí naučit pracovat. *„Syn tu s náma nebude bydlet vždycky a manžel řekne, že jsem se to měla naučit,*“ řekla třeba bývalá živnostnice Hana.

Motivačním je i pozitivní přístup ke vzdělávání a touha naučit se nové věci. Většinou se vykazovali pozitivním přístupem ti z respondentů, kteří měli vyšší vzdělání a mají více zkušeností s přístroji. Architekt Otmar uvedl, že ho láká naučit se s *„... programy na zpracování fotografií, fotoknih... do toho jsem se ještě nepustil, tak to by mě ještě lákalo.*“

Dalším z důvodů, proč digitální technologie senioři používají, je i to, že si tím zjednodušují život. Ať už při komunikaci na dálku, což uvádí hlavně účetní Irena, která tak komunikuje se svým synem v cizině: *„Ulehčuje to život, protože si můžem povídat s lidmi, co jsou v zahraničí a nebo, když jsem v zahraničí já, tak se můžu spojit s lidmi přes tyto aplikace.*“ Nebo při zjišťování informací, kdy senioři oceňují, že si sami rychle mohou něco najít, jako třeba bývalá dělnice Ludmila: *„Nemusím využívat druhé nebo recept na jídlo, bár co, dycky idu, pokliknu si tam, něco nevím, co aj na vaření přidat, takže su samostatnější.*“

5.5.5 Překážky používání a dalšího rozvoje

Jednou z možných příčin, které působí negativně na rozvoj a motivaci k tomu, aby senioři využívali více tyto digitální technologie, je to, že v konverzacích se svými nejbližšími se těmito tématům nevěnují. Je to způsobeno také tím, že mladší generace mají tendenci se těmito věcmi v rozhovorech vyhýbat, jelikož ví, že senioři mají nízkou gramotnost ve využívání těchto technologií, tak by jim ani nerozuměli. A nezájem je také i z druhé strany, kdy senioři

nemají potřebu se o těchto technologiích bavit, protože je toto téma příliš neobohacuje. Na řadu přichází toto téma většinou až tehdy, když senioři začnou mít problém s jejich užíváním a jsou tak nuceni se obracet na svoji rodinu, což jsou, jak už jsem zmínila, děti a vnoučata, což potvrzuje i Jana, která říká: „ *Ale my se o nějakých mobilech nebo noteboocích ani ne bavíme, my se bavíme o jiných věcech, tady o tom, jen když mně to nefunguje a tak...* “

Další příčinou, která působí na to, že technologie nejsou tématem konverzace, je to, že senioři, když neoplývají velkou vědomostí v této sféře, tak mohou mít jistou obavu se do takové konverzace pouštět, jelikož se stydí za svoji nevědomost. Můžeme například uvést odpověď Františka, který není až tak zběhlý v těchto technologiích: „ *Já tomu až tak nerozumiím, takže ani to s nikým neřeším.* “ Tudíž když shrneme důvody, proč technologie nejsou předmětem dialogů seniorů s druhými lidmi, tak jsou to ty, že mladší lidé obecně mají zakotvené v mysli to, že starší generace má nízkou digitální gramotnost, tak se ani se svými rodiči či prarodiči o těchto věcech nebaví. A naopak senioři se za své nevědomosti mohou stydět, tak ani tato témata nechtějí řešit. Poslední příčina, která vyplynula z rozhovorů, je taková, že starší lidi toto téma nijak neobohacuje, tudíž o něm chtějí komunikovat, hovoří o nich jen v nejnútnejších případech.

Další možností, která může seniory demotivovat v používání digitálních technologií a v rozvíjení se v této sféře je to, že se neustále zvyšuje náročnost v užívání, což pro staré lidi, kterým trvá déle, než se něco naučí, je velmi náročné na zvládnutí. Mladší generace, která již od svého narození žije v soužití s digitálními technologiemi, tak tuto složitost nevnímá, jako ti, kterých se tyto technologie a všelijaké aplikace začaly týkat až v pozdějším věku. Dnešní společnost moc nebere ohledy na staré lidi, takže všemožné technologie a aplikace, jsou utvořeny především pro ty, kteří nemají větší problémy je užívat a vše jim tak nějak zapadne samo do sebe. Zatímco senioři, kteří jsou zběhlí jen v nejzákladnějších činnostech, tak nejsou schopní se přizpůsobovat všemožně vylepšujícím se technologiím a aplikacím a s tím také může souviset i následná neochota těmto věcem porozumět. Jako příklad můžeme uvést komentář paní Jany: „ *Všechno je pro mě složité, víte co, to za nás nebylo vůbec a teď to každý ovládá, já nejsem vůbec technický typ, já ráda vařím nebo si čtu.* “ Část respondentů se také shodla na tom, že nejtěžší je pro ně zvládnutí internetového bankovníctví, například Ludmila udává: „ *To internetové bankovníctví, to je pro mě složité, samozřejmě by toho bylo víc, ale já toho nějak moc nevyužívám.* “

Další překážkou při používání nových digitálních technologií může být i to, že v používání těchto věcí nevidí žádný význam a přínosy. Často využívají jen těch funkcí, na které jsou

zvyklí z minulosti. Příkladem za všechny může být telefonování. Přestože nové chytré telefony nabízí všestranné využití, senioři si vystačí s telefonováním. „*No hlavně to volání, já ani víc nepotřebuji k tomu životu,*“ řekla Jana v rozhovoru.

Osobní postoje respondentů z řad seniorů ukazují na další možnou bariéru.. Seniorům se nelíbí, že mladí lidé nevydrží chvíli bez svých mobilních telefonů, odkazují často na minulost, že oni takto nevyrostali a nelíbí se jim to. Například Jana říká: „*Každý na tom visí pořád, na to se nedá dívat, ty vnoučata, ty jsou malé a pořád berou ty telefony těm rodičům a pořád do toho ťukají, namísto toho, aby šli ven, jako mně se to nelíbí osobně, já bych to určitě takhle určitě nedělala, někdy jak vidím tu dnešní mládež, jak pořád jsou s tím telefonem, tak je to opravdu špatné.*“ Senioři se shodli na tom, že osobní komunikace je v poslední době čím dál více na ústupu, například Otmar dodává: „*No vidím obrovskou nevýhodu, i když mě se nějak netýká, že lidi spolu přestávají komunikovat, hovořit z očí do očí, několikrát jsem svědkem toho, že sedí nebo jsou vedle v místnosti a furt ťukají do toho pitomce, místo toho, aby se potkali a pěkně si popovídali.*“ I když staří lidé využívají digitální technologie ke komunikaci se svými nejbližšími, tak je to většinou jen z toho důvodu, že se svými blízkými nemůžou zrovna vidět, v čemž se liší ve velké míře od mladší generace, která komunikuje se svou rodinou či přáteli přes tyto technologie, i přesto, že se s nimi mohou vidět i osobně. Senioři vyzdvihují hlavně osobní komunikaci, což může být překážkou k tomu, aby chtěli využívat nějaké technologie a aplikace.

Častým důvodem, proč senioři nevyužívají lepší, vyspělejší technologie, jsou právě peníze. Všechny tyto vymoženosti, jsou pro seniory, kteří mají omezené množství finančních prostředků, nad jejich rozpočet. Dalším důvodem je to, že investovat do vyspělých technologií, jim nepřijde zrovna přínosné. Například Jana říká: „*Ani bych si nekupovala nějaký drahý telefon, pro mě je to škoda peněz.*“

Z rozhovorů vyplynulo, že senioři, když si vypěstují návyk na určité zařízení a jsou i s ním i spokojeni, tak neusilují o to, aby se učili něco nového. Ludmila sděluje: „*Asi bych si koupila ten tlačítkový, když jsem na něj zvyklá.*“ Senioři ani neusilují o to, aby měli to nejvíce trendové vybavení, jako je tomu třeba u mladé generace, která spolu často soutěží a předání se, kdo má lepší vybavení.

Většina seniorů zpozoruje digitální gramotnost i u svých vrstevníků, a když zjistí, že jsou na tom ještě hůř než oni, tak je to určitým způsobem uspokojí a tím pádem nemají potřebu se více v tomto směru rozvíjet. Ludmila uvedla: „*Co kamarádíme, některá ani neumí esemesku*

poslat nebo přečíst, tak si pravím - baby hlupé.“ Toto zjištění, že jsou na tom vlastně dobře, je vede k tomu, že neusilují o větší digitální gramotnost.

Další komplikací, která seniory při využívání digitálních technologií ovlivňuje, je ta, že uživatelské prostředí na internetu, se neustále modernizuje a senioři tak nestíhají změnám přizpůsobovat. Marie například uvádí: „ *Oni to furt modernizují, úplně se změnilly stránky Klo-bucka, jak se v tom my máme orientovat, když tomu moc nerozumíme.* “ Další komplikací je to, že se často mění rozhraní internetového bankovníctví, což seniory od jeho používání může odrazovat. František říká: „ *Ono se to všechno mění pořád, i to internetové bankovníctví, proto to dělá spíš manželka, když se něco naučím a ono se to pak změní, to pro starýho člověka už moc není.* “

Další nejčastějšími bariérami ve využívání digitálních technologií jsou zdravotní problémy ve stáří. Senioři zmiňují časté problémy s tím, že nevidí na blízko, proto také velmi neradi píšou SMS. A také to, že už nemají tolik dobrou paměť, tudíž si nové postupy nemohou natolik zapamatovat, jako lidé ve středním věku. Paní Ludmila se zmiňuje, že: „ *Já si to už stejně nezapamatuji, kolikrát mně to vnučky ukáží, ale já to stejně zapomenu, se mnou je to těžký, však už je mně přes osmdesát.* “ Tyto fyzické faktory mají asi nejvíce vliv na používání digitálních technologií.

Mezi nejčastější argumenty, proč senioři nechtějí využívat chytré telefony, patří ty, že by se s dotykovým displejem nenaučili zacházet a ani nemají zájem si nový pořizovat, když jim plně vyhovují klasické telefony, což jistou mírou souvisí i se zvykem.

Senioři nevyužívají moc fotoaparát hlavně kvůli tomu, že využívají fotoaparát v chytrém mobilu (pokud ho mají). To odstraňuje jejich hlavní argument, proč nepoužívat digitální fotoaparát - tedy to, že neumí převést fotografie z fotoaparátu do počítače a dál s nějakým sdílet. Fotografie pořízené mobilním telefonem snadněji pošlou dál. Jak uvádí František: „ *Já to do toho počítače neumím dát, v té obrazovce já nato málo vidím, tak mě to tam z rodiny vždycky někdo dá, je tam moc dir v tom počítači.* “

Výhod chytré televize nevyužívají zejména proto, že jim pro prohlížení internetu stačí počítač. Nevidí tak důvod, proč využívat pro tento účel i televizi.

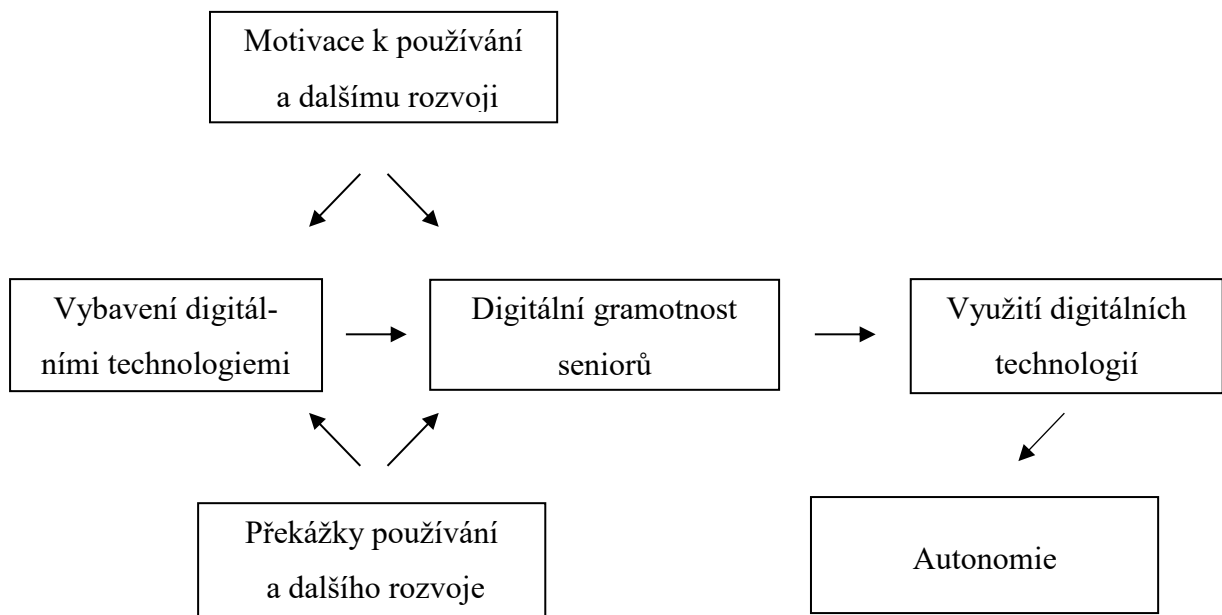
U seniorů také záleží na tom, jak jsou ochotní učit se novým technologiím. Jak bylo uvedeno výše, lidé s vyšším vzděláním jsou zvědavější a rádi se přiučí něco nového. Nicméně další senioři se k práci s digitálními technologiemi, stavěli negativně. Neviděli důvod, proč se něco nového učit a s tím, že pro ně nevidí žádné konkrétní výhody z toho plynoucí. Například

školní kuchařka Jana řekla: „*A že bych se chodila někde něco učit s počítačem, to by se mně ani nechtělo, nám to takhle stačí.*“

Někteří z nich nevidí důvod si na moderní technologie zvykat kvůli svému vysokému věku. Domnívají se, že se od nich digitální gramotnost neočekává a nechtějí s technologiemi více pracovat.

Když začnou uvažovat nad pořízením nějakého digitálního zařízení, u některých převládne nejistota spojená s jejich nízkými dovednostmi v této oblasti. Obávají se tak, že nebudou schopni něco nového ovládat, což souvisí s výše uvedeným zvykem. Účetní Irena například uvádí: „*Předtím jsem měla ten s tlačítky a měla jsem trochu obavy, když vlastně budu mít ten s tou obrazovkou, že to nebudu umět ovládat.*“

Graf 7: Znázornění vztahů mezi kategoriemi



V rámci výzkumu využívání digitálních technologií v seniorském věku jsem provedla kategorizaci na základě otevřeného kódování. Tyto kategorie jsem umístila do modelu, který ukazuje vztahy mezi nimi, což je výsledkem axiálního kódování. Pokud budeme považovat za jev či fenomén tohoto modelu digitální gramotnost seniorů, musíme si určit, co tuto gramotnost podmiňuje. Domnívám se, že je pro digitální gramotnost důležité mít k dispozici nějaké zařízení - kategorie nazvaná: vybavení digitálními technologiemi. Tuto podmínku – vybavení digitálními technologiemi výrazně ovlivňují motivace a překážky k používání technologií, které ale zároveň samy podmiňují digitální gramotnost seniorů. Za následek digitální gramotnosti považuji četnější využívání digitálních technologií a tím zvyšující se nezávislosti na ostatních lidech.

Abychom dosáhli digitální gramotnosti seniorů, tak je proto potřeba je dostatečně motivovat (příklady využití technologií, například v rámci komunikace s rodinou nebo blízkými) a vyvracet jejich obavy a nejistoty. Pro vyšší digitální gramotnost je samozřejmě nutné, aby seniori vlastnili digitální technologie. Vyšší digitální gramotnost potom vede k hlubšímu využívání digitálních technologií, tedy k většímu zapojení seniorů do informační společnosti. Širší využití digitálních technologií se projevuje u seniorů tím, že přestávají být závislími na ostatních, tudíž se jim zvyšuje jejich osobní autonomie.

6 SHRNU TÍ

Výsledky výzkumu jsou prezentovány na základě ustanovených výzkumných otázek.

DVO1: Jaké digitální technologie senioři využívají?

Z rozhovorů vyplynulo, že více než polovina seniorů užívá klasický mobil, tedy bez možnosti mobilních aplikací. Což můžeme zdůvodnit tím, že respondenti neměli přístup v rámci své bývalé profese k digitálním technologiím. Zatímco vysokoškolsky vzdělaní senioři nebo ti, kteří se museli v rámci své profese naučit s digitálními technologiemi, vlastnili chytré telefony. Z výzkumu vyplynulo, že každý senior má doma počítač. Pouze dvě osoby se prezentovaly notebookem, s tím, že jedna respondentka používá svůj notebook jako stolní počítač – nikam ho nepřenáší. Jediná žena, která v minulosti podnikala, tak zmínila, že notebook je pro ni pohodlnější, protože si jej může kamkoliv umístit. Běžná TV je u seniorů velice oblíbená, jak vyplynulo z výzkumu, což může být dáno tím, že pro seniory není TV nijak zvláště nová technologie, protože ji zažili i ve svém středním věku. Pouze tři respondenti uvedli, že disponují chytrou TV s tím, že jedna seniorka ani její funkce nevyužívá. Výzkum také poukázal na to, že senioři, pokud vlastní chytrý telefon, tak s oblibou využívají právě funkci fotografování a nahrazují si tak digitální fotoaparát, který, ač jej vlastní, nepoužívají. Tiskárnu vlastní více než polovina seniorů.

DVO2: Jaké jsou schopnosti seniorů v digitálních technologiích?

Senioři se shodli na tom, že nejpoužívanějším nástrojem je mobilní telefon s funkcí volání, které využívá většina každý den. U těch, kteří vlastní pouze klasické mobily je tato funkce víceméně jediná kterou na mobilu nevyužívají, jelikož SMS zprávy senioři píšou velmi neradi, jak vyplynulo z výzkumu. Důvody nevyužívání SMS zpráv souvisí s fyzickými faktory, jež staré lidi ovlivňují. Senioři uváděli jako hlavní překážku nevyužívání tohoto písemného projevu hlavně to, že špatně vidí na obrazovku a také, že je to pomalý způsob komunikace. Ve stáří se projevuje hlavně změna zrakové ostrosti, která je způsobená ztrátou pružnosti čočky, dochází také ke snížení možnosti vnímat barvy a rychlosti se přizpůsobovat nižší intenzitě osvětlení (Špatenková, Smékalová, 2015). Z respondentů, kteří vlastní chytrý telefon, tak dva využívají aplikaci Messenger, který jim slouží hlavně pro komunikaci se svými nejbližšími a posílání fotografií. Přednosti v této aplikaci vidí hlavně v tom, že je to rychlý způsob komunikace. Tyto dvě respondentky, které využívají Messenger v mobilu,

jsou také přihlášení na sociální síti Facebook, díky němuž se dovídají nové zajímavosti z okolí a prohlíží si sdílené příspěvky svých nejbližších. Také jim Facebook umožňuje spojit se s lidmi, které již dlouhou řadu let neviděli. Další aplikace, kterou uvedli respondenti, je komunikační aplikace Viber, tato aplikace jim rovněž slouží ke spojení se svou rodinou a svými přáteli. Dvě respondentky uvedli, že v rámci svých volných chvílí navštěvují Youtube. Všichni respondenti, kteří vlastní chytrý telefon, tak ho využívají k vyhledávání, pro ně zajímavých informací. Internet je obecně brán jako prostředek, který přináší užitek všem jeho uživatelům, ale obsah jeho využití se liší v rámci věkové struktury a v závislosti na konkrétních potřebách jedince. Senioři velmi oceňují možnost získávání informací o světě a společnosti. Využití elektronické komunikace je pro seniory stejně důležité, jako pro mladší generaci (Sak, Kolesárová, 2012).

Co se týče stolního počítače nebo notebooku, senioři na nich používají některé stejné aplikace, jako na chytrých telefonech, ale již se přidávají i senioři, kteří vlastnili pouze klasický mobil, který jim tyto funkce neumožňoval. Aplikace, které využívají senioři stejně v počítači, stejně tak jako v mobilu, jsou: Skype, Facebook, Youtube. Jak vyplynulo z výzkumu, nejoblíbenější aktivitou na počítači/notebooku, je právě hledání informací. Většina seniorů často také využívá email, jako prostředek komunikace s rodinou a přáteli. Senioři, kteří ve svém bývalém zaměstnání používali počítač, tak umí i s programy Excel a Word. Více než polovina respondentů používá počítač také k objednávání zboží přes e-shopy, což může být pro osoby se sníženou pohyblivostí, velmi přínosné. Velmi oblíbená aplikace je u seniorů internetbanking, ale pro některé je poměrně dost složitá a chtěli by se v ní zlepšovat. Co se týče zábavy na počítači, můžeme sem zařadit karty, které senioři často hrají. Televizi většina respondentů sleduje pouze pasivně, tedy ji využívá jen ke sledování programů. Pouze dva senioři si umí přehrát zpětně program. Dívání se na televizi, není vždy vnímané negativním způsobem, například, když je senior částečně imobilní a toto omezení mu brání ve výkonu jiných aktivit, může využít televizi k získávání současných informací a tím si rozšiřovat své obzory (Janiš, Skopalová, 2016). Vysokoškolsky vzdělaní senioři umí bezproblémově zacházet s tiskárnou, což zase souvisí s tím, že ji používali v rámci své profese. Ostatním respondentům dělá tiskárna větší problémy a raději tisknou za pomoci někoho dalšího.

Schopnosti seniorů jsou poměrně na dobré úrovni, zvládají sami základní věci, bez kterých by se v této době již těžko obešli. Z výzkumu vyplynulo, že je pro ně nejsložitější psaní SMS zpráv a aplikace internetbanking, využívání chytré televize a ovládání tiskárny.

DVO3: Co motivuje seniory k využívání digitálních technologií?

Sociální kontakty se vlivem stárnutí oslabují, senioři mohou trpět osamělostí a izolací. Vztahy udržované s vrstevníky přináší seniorovi větší generační solidaritu (Špatenková, Smékalová, 2015). Pro seniory je hlavní motivací k používání digitálních technologií hlavně to, aby mohli zůstat v kontaktu se svými nejbližšími a vrstevníky. Když mají své příbuzné v zahraničí, jsou to právě chytré aplikace, které využívají nejčastěji. K častým motivům k využití technologií patří i jejich zájmy, které rádi dohledávají na internetu a zvyšují si tak obzory v konkrétním tématu. Za motivaci můžeme brát také to, že jedinci nechtějí být závislí na svých nejbližších, tak se snaží v nezákladnějších činnostech vzdělávat. Dva respondenti také uvádí, že dnešní doba je sama osobě stimulem k využívání digitálních technologií. Pro některé seniory, je sám jejich osobní přístup a radost z používání digitálních technologií pohnutkou se více těmto záležitostem věnovat.

Obecně respondenti, kteří jsou vzdělanější, mají mnohem větší motivaci a chuť tyto digitální technologie využívat, než lidé, kteří nemuseli pracovat v zaměstnání s těmito pracovními prostředky.

DVO4: Jak se využívání digitálních technologií projevuje na autonomii seniorů?

Z průzkumu jasně vyšlo najevo to, že senioři zvládnou ty nejnütnější věci, které oni považují za důležité, sami. Problém však nastává v tom, když něco nefunguje jak má. V tom případě záleží, jestli mají někoho, na koho se mohou se svým problémem obrátit. Jako výhodu senioři berou, když někdo z jejich rodiny bydlí s nimi. V druhém případě je plus, když mají vůbec někoho v rodině, kdo jim s tím pomůže, což v našem výzkumu všichni senioři mají své děti či vnoučata, na které se obrací. Z průzkumu vyšlo, že každý senior se cítí být samostatný, alespoň v těch činnostech, které považuje pro sebe za užitečné. Oproti mladým lidem, u kterých se projevuje touha po rodině a pracovní realizaci, tak u seniorů je hlavní prioritou být schopný vést samostatný a autonomní život. Neustálý tlak, který je na ně kladen v rámci ekonomických a sociálních změn, jim dává možnost pro jejich rozvoj (Špatenková, Smékalová, 2015)

DVO5: Jaká je ochota seniorů vylepšovat své dovednosti v oblasti využitá digitálních technologií?

Ochotu seniorů ke vzdělávání v digitálních technologiích ovlivňuje spousta faktorů. Často se senioři shodují na tom, že využívání různých aplikací a technologií jsou pro ně složité.

Následně tato složitost ovlivňuje negativně i jejich ochotu se v tomto vzdělávat. S touto složitostí je spojené i to, že často dochází k tomu, že aplikace se často aktualizují, což pak má za následek to, že se senioři ztrácí v novém prostředí a špatně se mu přizpůsobují. V tom, aby se v tomto směru mohli rozvíjet, jim také často chybí finanční prostředky, jelikož vlastnit určité digitální technologie, je dost nákladné. Senioři jsou velmi často skupinou, u které hrozí relativní chudoba, nedostatek financí se pak projevuje na trávení volného času seniorů (Janiš, Skopalová, 2016). V jiném případě řeknou, že jsou prostě staří a už by tyto technologie nevyužili. Respondenti si také všímají digitální gramotnosti svých vrstevníků, a když ví, že mnoho seniorů je na tom hůř než oni, tak je to může odradit od dalšího vzdělávání se. Další překážkou je nedostatečná komunikace mezi seniory a mladšími lidmi, generace, která na digitálních technologiích vyrůstala má takové přesvědčení, že senioři v tomto směru jsou negramotní, tak se s nimi o tomto tématu ani nebaví.

Celková ochota se odráží v jejich celkovém postoji k těmto technologiím a na tom, v čem vidí u sebe nedostatky a chtějí je napravovat. Z průzkumu vyplynulo, že senioři se chtějí více vzdělávat v internetbankingu, přece jenom jsou pro ně finance důvěrnou informací a nechtějí tak žádat o pomoc druhé. Vysokoškolsky vzdělaní senioři měli mnohem větší ochotu se vzdělávat než senioři s nižším dosaženým vzděláním. Jde také o to, jestli je využívání těchto technologií baví a vidí v nich přínos. Z průzkumu mělo kladný vztah ke vzdělávání méně než polovina seniorů. Haškovcová (2010) zmiňuje, že mladší lidé ví, že jsou na tom mnohem lépe než jejich prarodiče, hlavně co se týče počítačové gramotnosti. Přísloví: „co se v mládí naučíš, ve stáří jakoby najdeš“, nenabývá velké platnosti, co se týče digitální gramotnosti seniorů. Proto je potřeba rozvíjet své dovednosti nejen v mládí, ale celý život.

7 DOPORUČENÍ PRO PRAXI

Senioři jakožto vnitřně homogenní cílová skupina zaslouží specifický přístup, protože jejich potřeby jsou výsostně specifické a navíc determinované zdravotními limity. Na řadě osvědčených projektů typu Jedu s dobou, pořádaný Radou seniorů České republiky se daří prokázat, že pokud je pro cílovou skupinu senior připraven vzdělávací program odpovídající specifikům této cílové skupiny, je s ní možno velmi efektivně pracovat za účelem vzdělávání. Podmínkou je adaptace vzdělávacího procesu, proškolení lektorů a celková modifikace kurzu dle potřeb a možností cílové skupiny 65+.

Z výzkumu vyplynulo, že senioři se nejvíce spoléhají na své nejbližší. Je mnoho institucí, které senioři mohou využívat, ovšem z důvodu nedostupnosti a nedostatečné komunikace a adresnosti těchto služeb, zejména na vesnicích, dochází k tomu, že cílová skupina se k dané službě nedostane. Tyto vzdělávací instituce jsou přizpůsobené tak, aby zohledňovaly specifické požadavky seniorů. Ovšem už ne zcela dostatečně zohledňují adresnou, přímočarou a srozumitelnou propagaci svých služeb mezi seniory. Problém tedy není v paletě nabídky, ale v marketingovém komunikačním mixu a distribuci služeb v oblasti vzdělání seniorů. Dalším neméně podstatným, ale souvisejícím aspektem je jejich motivace tyto služby vyhledávat, ta by měla vzejít z pozitivních ohlasů jejich sociální referenční skupiny.

Jednou z nejznámějších institucí, kde se mohou senioři vzdělávat, jsou univerzity třetího věku (U3V), náplní těchto univerzit je zabezpečení práva vzdělávání v seniorském věku. Nabízejí zájmové edukační aktivity a zajišťují tak zlepšení duševního a fyzického zdraví seniorů (Saliverová, Veteška, 2014).

Otázka digitální gramotnosti seniorů je determinována komunikací ze strany prodejců a distributorů digitálních technologií, ti totiž zpravidla nezohledňují jejich specifické potřeby a požadavky a tím se prohlubuje nedostatečnost seniorů v této oblasti.

Řešením je adaptační proces nabídky a metodiky užívání moderních přístrojů. Jako příklad poslouží nákup mobilního zařízení, jehož návod lze dohledat pouze prostřednictvím jiného chytrého přístroje, je-li to pro uživatele první přístroj, je takřka nemožné, aby se k návodu vůbec dostal.

8 ZÁVĚR

Rozšíření internetu mezi cílovou skupinou 65+, je nyní výrazně na vyšší úrovni než dle výzkumu Lupače (2014) a dle vybraného vzorku pro tuto práci, již všichni účastníci mají s internetem praktickou zkušenost, tento trend související s demografickým vývojem obyvatelstva bude zcela jistě pokračovat i v budoucnu.

Z výzkumu je zřejmé, že senioři jsou na poli digitálních technologií znevýhodněnou skupinou, která trendy následuje až jako poslední tržní segment. Právě proto je jejich zručnost v této oblasti omezená a je také významným faktorem, který ovlivňuje jejich socializaci, který v extrému může vést k sociální marginalizaci v případě celkové absence využívání digitálních technologií.

Přístup seniorů k digitálním technologiím ovlivňuje zejména jejich vzdělání a následná profese. Využívání technologií je ovlivněno také socioekonomickými faktory a potřebou interakce, kdy většina technologií je právě klíčem ke komunikaci a interakci mezi lidmi a to je u mnohdy hůře se socializujících seniorů hlavní motivace pro použití technologie.

Pozitivním jevem je fakt, že senioři umí a jsou ochotni nalézat k technologiím cestu, ovšem z hlediska trhu a organizací působících na něm jim není adresována dostatečná uživatelská ani spotřebitelská podpora.

Práce potvrzuje tezi, že si cílová skupina seniorů zaslouží specifické podmínky a speciální zacházení ve vzdělávacím procesu. Tento problém bude, se stále rychlejší produkcí technologických novinek v následujících letech ještě markantně růst.

9 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] Akční plán Strategie digitální gramotnosti ČR na období 2015 až 2020, www.mpsv.cz [online]. [2014-11-12]. Dostupné z: https://portal.mpsv.cz/sz/politikazamest/digitalni_gramotnost/akcni-plan-strategie-digitalni-gramotnosti-cr.pdf
- [2] ALAN, Josef. *Etapy života očima sociologie*. Praha: Panorama, 1989. Pyramida. ISBN 80-7038-044-6.
- [3] BENEŠOVÁ, Dana. *Gerontagogika: vybrané kapitoly*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2014. ISBN 978-80-7452-039-6.
- [4] BURDOVÁ, Eva a Jan TRAXLER. *Senior v kyberprostoru*. Praha: Středočeský kraj ve spolupráci s VISK, 2016. ISBN 978-80-905893-1-5.
- [5] BUŘITA, Ladislav. *Informační věk, informační společnost a vojenství*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - Agentura vojenských informací a služeb, 2007. ISBN 978-80-7278-379-3.
- [6] ČERNÝ, Michal. *Informační a učící se společnost*. Brno: Paido, 2017. ISBN 978-80-7315-263-5.
- [7] ČEVELA, Rostislav a Libuše ČELEDOVÁ. *Sociální gerontologie: východiska ke zdravotní politice a podpoře zdraví ve stáří*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4544-2.
- [8] DOSEDLA, Martin a Jan VÁLEK. *Informační a komunikační technologie 3*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. ISBN 978-80-210-6299-3.
- [9] DVOŘÁČKOVÁ. *Volnočasové aktivity pro seniory*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4697-5.
- [10] FIALOVÁ, Kateřina. *Jak na informační a komunikační technologie?*. Praha: Síť MC v ČR, 2006. ISBN 80-86520-18-8.
- [11] HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenomén stáří*. Vyd. 2., podstatně přeprac. a dopl. Praha: Havlíček Brain Team, 2010. ISBN 978-80-87109-19-9.
- [12] HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.

- [13] HOLCZEROVÁ, Vladimíra a Dagmar DVOŘÁČKOVÁ. *Volnočasové aktivity pro seniory*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4697-5.
- [14] HOLMEROVÁ, Iva. *Průvodce vyšším věkem: manuál pro seniory a jejich pečovatele*. Praha: Mladá fronta, 2014. Lékař a pacient. ISBN 978-80-204-3119-6.
- [15] HROZENSKÁ, Martina a Dagmar DVOŘÁČKOVÁ. *Sociální péče o seniory*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4139-0.
- [16] CHATFIELD, Tom. *Digitální svět: 50 myšlenek, které musíte znát*. Praha: Slovart, 2013. ISBN 978-80-7391-720-3.
- [17] CHMELÍŘ, Václav. *Informační a komunikační technologie: pro střední odborné vzdělávání žáků se sluchovým postižením : pro střední odborná učiliště*. Praha: Fortuna, 2011. ISBN 978-80-7373-050-5.
- [18] CHROMÝ, Jan. *Komunikace, média, vzdělávání, kultura*. Praha: Extrasystem Praha, 2014. Didaktika, pedagogika. ISBN 978-80-87570-19-7.
- [19] Institut evaluací a sociálních analýz, www.inesan.eu [online]. [cit. 2018-03-13]. Dostupné z: <http://www.inesan.eu/clanky/volny-cas-senior%C5%AE-a-zajem-o-volnocasove-akce>
- [20] JANIŠ, Kamil a Jitka SKOPALOVÁ. *Volný čas seniorů*. Praha: Grada, 2016. Pedagogika. ISBN 978-80-247-5535-9.
- [21] KALNICKÝ, Juraj. *Celoživotní učení, edukace dospělých a seniorů: (relační a kauzální analýza geneze)*. Ostrava: Repronis, 2014. ISBN 978-80-7329-403-8.
- [22] KLEVETOVÁ, Dana a Irena DLABALOVÁ. *Motivační prvky při práci se seniory*. Praha: Grada, 2008. Sestra. ISBN 978-80-247-2169-9.
- [23] KRÁL, Mojmír a David KRÁL. *Komunikace na počítači pro seniory*. Praha: Grada, 2016. Průvodce. ISBN 978-80-247-5812-1.
- [24] LOKAJ, Jakub. *V pasti: ochrana seniorů před nástrahami moderních technologií*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-525-7.

- [25] LUPAČ, Petr, Alena CHROBÁKOVÁ a Jan SLÁDEK, 2014. *Internet v České republice 2014*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
- [26] MÜHLPACHR, Pavel. *Gerontopedagogika*. Brno: Masarykova univerzita, 2004. ISBN 80-210-3345-2.
- [27] MUSIL, Josef. *Komunikace v informační společnosti*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2007. ISBN 978-80-86723-39-6.
- [28] NEUMAJER, Ondřej, Lucie ROHLÍKOVÁ a Jiří ZOUNEK. *Učíme se s tabletem: využití mobilních technologií ve vzdělávání*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7478-768-3.
- [29] ONDRÁKOVÁ, Jana. *Vzdělávání seniorů a jeho specifika*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012. ISBN 978-80-7465-038-3.
- [30] POLAKOVIČ, Peter, Rozmarína DUBOVSKÁ a Klára HENNYEYOVÁ. *Informačné a komunikačné technológie - prostriedok zvyšovania efektivity edukačného procesu*. Praha: Extrasystem Praha, 2016. Didaktika, pedagogika. ISBN 978-80-87570-31-9.
- [31] PRŮCHA, Jan a Jaroslav VETEŠKA. *Andragogický slovník*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4748-4.
- [32] PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. 3., přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-047-X.
- [33] ROBNÝ, Tomáš a Michal ŠERÁK. *Senioři v muzeu: metodický materiál*. Brno: Moravské zemské muzeum, Metodické centrum muzejní pedagogiky, 2016. ISBN 978-80-7028-484-1.
- [34] SAK, Petr a Karolína KOLESÁROVÁ. *Sociologie stáří a seniorů*. Praha: Grada, 2012. Sociologie. ISBN 978-80-247-3850-5.
- [35] SALIVAROVÁ, Jarmila a Jaroslav VETEŠKA. *Edukace seniorů v evropském kontextu: teoretická a aplikační východiska*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2014. ISBN 978-80-7452-102-7.
- [36] SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada, 2014. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3568-9.

- [37] Senioři v mezinárodním srovnání, www.czso.cz [online], [2016-12-31]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/46239581/310034171.pdf/73c5195d-8162-41ea-b7c2-a7b64ecd01a3?version=1.0>
- [38] SCHMIDT, Eric a Jared COHEN. *Nová doba digitální: jak se přetváří budoucnost lidí, národů a obchodu = The new digital age*. Tetčice: Impossible, c2014. ISBN 978-80-87673-04-1.
- [39] SLEPIČKOVÁ, Irena. *Sport a volný čas: vybrané kapitoly*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2005. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze. ISBN 80-246-1039-6.
- [40] *Současná role celoživotního učení v životě seniorů z multidisciplinární perspektivy: sborník příspěvků ke konferenci konané u příležitosti 25. výročí založení Univerzity třetího věku na Masarykově univerzitě dne 16. září 2015*. Brno: Masarykova univerzita, 2015. ISBN 978-80-210-7940-3.
- [41] *Současné metodologické přístupy a strategie pedagogického výzkumu: sborník anotací ... konference České asociace pedagogického výzkumu pořádaného Katedrou pedagogiky Fakulty pedagogické ZČU v Plzni*. Plzeň: Západočeská univerzita, [200-]-. ISBN 80-7043-483-X.
- [42] STRAUSS, Anselm L. a Juliet CORBIN. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Sdružení Podané ruce, 1999. SCAN. ISBN 80-85834-60-X.
- [43] STUART-HAMILTON, Ian. *Psychologie stárnutí*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-274-2.
- [44] SÝKOROVÁ, Dana. *Autonomie ve stáří: kapitoly z gerontosociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007. Studie. ISBN 978-80-86429-62-5.
- [45] ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka. *Přehled vývojové psychologie*. 2. nezm. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003. ISBN 80-244-0629-2.
- [46] ŠOBÁŇOVÁ, Petra a Jolana LAŽOVÁ. *Muzeum versus digitální éra*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016. Monografie. ISBN 978-80-244-5023-0.

- [47] ŠPATENKOVÁ, Naděžda a Lucie SMÉKALOVÁ. *Edukace seniorů: geragogika a gerontodidaktika*. Praha: Grada, 2015. Pedagogika. ISBN 978-80-247-5446-8.
- [48] ŠRAMO, Ján. *Příprava na stáří*. Praha: Občanské sdružení Melius, 2012. ISBN 978-80-87638-00-2.
- [49] ŠTĚPÁNKOVÁ, Hana, Cyril HÖSCHL a Lucie VIDOVIČOVÁ. *Gerontologie: současné otázky z pohledu biomedicíny a společenských věd*. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2628-4.
- [50] ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6.
- [51] ŠVIGOVÁ, M.: *Volný čas a my*. Praha: Svobodné slovo, 1967. ISBN 32-013-67.
- [52] TOMCZYK, Łukasz. *Vzdělávání seniorů v oblasti nových médií*. Praha: Asociace institucí vzdělávání dospělých ČR, 2015. ISBN 978-80-904531-9-7.
- [53] VANĚK, Jiří, Jan JAROLÍMEK a Pavel ŠIMEK. *Informační gramotnost - základ dalšího rozvoje*. Klatovy: Úhlava, 2007. ISBN 978-80-903851-1-5.
- [54] VETEŠKA, Jaroslav a Tereza VACÍNOVÁ. *Aktuální otázky vzdělávání dospělých: andragogika na prahu 21. století*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2011. ISBN 978-80-7452-012-9.
- [55] VIDOVIČOVÁ, Lucie a Ladislav RABUŠIC. *Senioři a sociální opatření v oblasti stárnutí v pohledu české veřejnosti: zpráva z empirického výzkumu*. Brno: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2003. ISBN 80-239-1351-4.
- [56] ZORMANOVÁ, Lucie. *Srovnání vzdělávacích systémů vybraných evropských zemí*. Vydání I. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2018. ISBN 978-80-7452-135-5.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

ČSÚ	Český statistický úřad
U3V	Univerzita třetího věku
AU3V	Asociace univerzit třetího věku
VU3V	Virtuální univerzita třetího věku
PEF	Provozně ekonomická fakulta
ČZU	Česká zemědělská univerzita
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MP3	Formát komprese zvuku
ICT	Informační a komunikační technologie

10 SEZNAM OBRÁZKŮ

Graf 1: Faktory, které určují, že vnímáme člověka jako starého

Graf 2: Podíl 65 a víceletých

Graf 3: Míra zájmů aktivních respondentů o jednotlivé volnočasové aktivity

Graf 4: Podíly uživatelů internetu dle věku

Graf 5: Proč neužívají internet?

Graf 6: Používání internetu jednotlivci v Česku ve věku 55 až 74 let

Graf 7: Znázornění vztahů mezi kategoriemi

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Co se vám vybaví, když se řekne senior?

Tabulka 2: Identifikační údaje jednotlivých respondentů

11 SEZNAM PŘÍLOH

P I: Otázky do rozhovoru

P 2: Třídění kódů do kategorií

Příloha P I: Otázky do rozhovoru

- 1) S jakými digitálními technologiemi přicházíte pravidelně do kontaktu?
- 2) Jak často používáte digitální technologie?
- 3) Za jakým účelem užíváte digitální technologie?
- 4) Kde přicházíte do kontaktu s digitálními technologiemi?
- 5) Je pro Vás používání digitálních technologií složité?
- 6) S kým používáte digitální technologie?
- 7) Používáte digitální technologie rád/ráda?
- 8) Činní Vás užívání digitálních technologií samostatněji?
- 9) Propojuje Vás užívání digitálních technologií s mladší generací?
- 10) Plánujete se rozvíjet v digitálních technologiích?